

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Bakalářská práce

Pečetě a pečetní válečky

Seals and cylinder seals

Vypracovala: Denisa Rychová
Vedoucí práce: Dr. Dominika Sládková M. A.

České Budějovice 2017

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne.....

.....

Podpis studentky

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Dr. Dominice Sládkové, M. A. za cenné rady, trpělivost, vstřícný přístup a odborné vedení při přípravě a realizaci této bakalářské práce. Velké poděkování také patří mé mamince za pomoc a podporu při zpracování této práce.

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce jsou pečetě a pečetní válečky. V teoretické části jsou shrnuty základní informace o pečetích a pečetních válečkách, stručná historie jejich vzniku a využití. Dále se práce zabývá myšlenkou využití pečetí a pečetních váleček jako pomůcek v různých oborech pro děti předškolního věku. V neposlední řadě se tato práce zabývá historií a současným využitím piktogramů nejen v běžném životě, ale také jeho využitím jako druhu nonverbální komunikace.

V praktické části byly vytvořeny pečetní válečky a razítkové pečetě z keramiky a sádry, které mohou posloužit jako pomůcky pro rozvoj jemné motoriky a v logopedické praxi nejen pro děti předškolního věku.

Klíčová slova: pečeť, pečetní váleček, piktogram, keramika

Formát bibliografické citace práce

RYCHOVÁ, Denisa. *Pečetě a pečetní válečky*. České Budějovice, 2017. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: Dr. Dominika Sládková, M. A.

Abstract

The topic of this bachelor thesis are seals and cylinder seals. The theoretical part summarizes the basic information about seals and cylinder seals, a brief history of their creation and their use. Furthermore, the thesis deals with the idea of using seals and cylinder seals as aids for pre-school children. Last but not least, this thesis deals with the history and the current use of pictograms not only in everyday life but also its use as a kind of nonverbal communication.

In the practical part cylinder seals and stamp seals to be made of ceramics and plaster, which can serve as aids not only for children of pre-school age.

Key words: seal, cylinder seal, pictogram, ceramics

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část	10
1 Pečetě a pečetní válečky	11
1.1 Definice základních pojmů	11
1.2 Počátky vzniku a využívání pečetí a pečetních váleček.....	13
1.3 Pečetní typáře a jejich tvarové možnosti.....	15
1.4 Znaký pečetních váleček	16
1.5 Vnější znaký pečetí	17
1.5.1 Velikost a tvary pečetí.....	17
1.5.2 Pečetní látka využívaná k otištění pečetidel	18
1.5.3 Typy pečetního obrazu.....	20
1.5.4 Způsob připevnění pečetí k listině.....	21
1.6 Využití pečetí v současné době.....	22
2 Piktogramy	25
2.1 Definice piktogramu a dalších pojmů	25
2.2 Tvorba a umístění piktogramů do prostředí	28
2.3 Historický vývoj piktogramů	28
2.4 Současné využívání piktogramů.....	31
2.5 Využití piktogramů v alternativní a augmentativní komunikaci	32
2.5.1 Definice a vymezení alternativní a augmentativní komunikace (AAK)	32
2.5.2 Komunikační systém s obrázkovými komunikačními symboly – piktogramy	34
II. Praktická část	38
3 Realizace pečetí a pečetních váleček	39
3.1 Nástin základních informací o použitých materiálech	39
3.2 Keramické pečetní válečky	40
3.3 Sádrové pečetní válečky	42
3.4 Keramická razítková pečetidla	43
4 Možné využití pečetí a pečetních váleček v praxi.....	44
Závěr.....	45
Seznam použitých zdrojů	47
Monografické zdroje	47
Elektronické zdroje	49
Seznam příloh.....	51

Přílohy I. Obrazový materiál k teoretické části	52
Přílohy II. Obrazový materiál k praktické části.....	56
Přílohy III. Fotodokumentace praktické části	58
Zdroje příloh.....	77

Úvod

Bakalářská práce s názvem *Pečetě a pečetní válečky* je složena z teoretické a praktické části. Teoretická část práce je rozdělena na dvě velké kapitoly. První kapitola pojednává o pečetích a pečetních válečkách, ve které jsou nejprve definovány významy základních pojmů. Cílem teoretické části této práce je seznámení se s těmito pojmy, podat jejich stručnou historii vztahující se zejména ke starověku a zamyšlení se nad možností využití pečetních váleček pro děti předškolního věku, kterému je věnována samostatná podkapitola. V dalších podkapitolách se věnuji tvarovým možnostem pečetních typářů a přibližuji vnější znaky jak pečetních váleček, tak pečetí. Zkoumáním pečetí se zabývá sfragistika, pomocná věda historická, proto jsem nejvíce čerpala z publikací zaměřujících se tímto směrem. Pro získání informací byly nejvíce využity knihy *Sfragistika* od Karla Maráze, *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky* od dvojice autorů Jarmily Krejčíkové a Tomáše Krejčíka, *Vademecum pomocných věd historických* od Ivana Hlaváčka, Jaroslava Kašpara a Rostislava Nového. Další důležitou publikací se pro tuto část práce stala kniha *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu* od Michaela Roafa.

Druhou velkou kapitolu tvoří piktogramy, které lze označit jako předchůdce písma. Na začátku této kapitoly jsou opět vysvětleny definice základní pojmů a následuje stručný popis vývoje piktogramů. Piktogramy souvisí s egyptským písmem, a nejen náměty z Egypta se staly inspirací pro praktickou část práce. Dále se v této kapitole věnuji současnému využívání piktogramů, které je velmi rozšířené. Většina lidí si ani neuvědomuje, že s piktogramy přichází do styku denně a v jakékoli situaci. Piktogramy hrají velkou roli v alternativní a augmentativní komunikaci a tento způsob využití je přiblížen v samostatné podkapitole. Největším zdrojem informací pro tuto kapitolu se pro mě stala cizojazyčná publikace *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics* od autorů Rayana Abdullaha a Rogere Hubnera, další informace jsem čerpala z knihy *5000 znaků a symbolů světa* od Svena Frotschera, *Vizuální komunikace – písmo* od Jiřího Elišky a dvě publikace Libuše Kubové - *Piktogramy: metodická příručka* a *Řeč obrázků: komunikační systém tvořený obrazovými symboly: piktogramy + metodická příručka: volná řada pomůcek pro alternativní komunikaci*.

Cílem praktické části bakalářské práce je tvorba pečetních válečků a razítkových pečetí. Pro jejich zpracování jsem zvolila keramiku a sádku, o kterých jsou podány stručné informace. Je zde popsán technologický postup zpracování i inspirace k výběru motivů. Pro tvorbu pečetních válečků z keramiky jsem se inspirovala v egyptské mytologii, v mezopotámském zobrazování zvířat a pro geometrické vzory na válečkách se mi inspirací stala zmrzlá voda vytvářející neobvyklé obrazce. Pro sádkové válečky jsem zvolila piktogramy podstatných jmen a sloves, které je možné využít jako zpestření při výuce slohu v českém jazyce. Pro razítková pečetidla jsem vybrala motivy zvířat tvořící komplety k pečetním válečkům. Vyzkoušena byla i pečetidla s vyrytými vlastními iniciály. V závěru praktické části je shrnuto možné využití pečetí a pečetních válečků v praxi.

I. Teoretická část

1 Pečetě a pečetní válečky

Pečetě a pečetní válečky neodmyslitelně patří ke kultuře a času starověku Mezopotámie. Staly se důležitou součástí nejen při rozvoji klínového písma, ale rovněž plnily další důležité funkce jako ověření osoby, ochrana před nekompetentními osobami či uzavírání různých druhů nádob apod. Pečetě a pečetní válečky se nevyskytovaly pouze v Mezopotámii, ale lze se s nimi setkat i v dalších oblastech, mezi které patří např. Sýsy, Egypt, Asýrie, Babylonie, Řecko, Řím ad.

Pečeť a pečetní váleček jsou stěžejní pojmy této bakalářské práce, podle kterých je pojmenována jak samotná práce, tak i první kapitola. Význam pojmů pečeť a pečetní váleček nemusí být každému jasný, proto je žádoucí si v první řadě tyto dva termíny objasnit. Dále je v této kapitole shrnuta krátká historie počátku vzniku a využívání pečetí a pečetních válečků. Také pojednává o vnějších znacích těchto prvků, o tvarových možnostech pečeních typářů a o možném využití pečetí jako didaktických pomůcek.

1.1 Definice základních pojmů

Pečeť lze definovat jako „znamení slavnostního potvrzení či prohlášení, otisk kruhového, oválného, mandorlového nebo jiného kovového pečetidla se znakem majitele, popř. s legendou, provedený do zvláštního vosku, laku nebo měkkého kovu.“¹

S vysvětlením pojmu pečeť se lze setkat v publikaci od Ivana Hlaváčka, Rostislava Nového a Jaroslava Kašpara. Ti pečeť popisují jako „znamení nebo text či oboje současně otištěné do hmoty schopné je uchovávat, které jednoznačně určuje konkrétní fyzickou či právní osobu a slouží především k ověřování či zajišťování právní platnosti a správnosti písemného pořízení.“²

¹ BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Praha: Odeon, 1991. s. 156.

² HLAVÁČEK, Ivan, Rostislav NOVÝ a Jaroslav KAŠPAR. *Vademecum pomocných věd historických*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. s. 304.

Další výklad pojmu pečeť uvádějí ve své publikaci Tomáš Krejčík a Jarmila Krejčíková: „Pod pojmem pečeť rozumíme otisk tvrdého razidla opatřeného vyrytým nebo vyraženým obrazem či nápisem, jednoznačně charakterizujícím svého majitele (fyzickou nebo právnickou osobu), ve hmotě, která je schopna tento obraz uchovávat. Termínem pečeti označujeme jak samotný otisk, tak i někdy pečetní typář, jímž je otisk zhotovován.“³

Při srovnání těchto výkladů pojmu pečeť si lze povšimnout, že termín pečeť je vnímán jako otisk pečetidla, tvrdého razidla. Jediní Tomáš Krejčík a Jarmila Krejčíková připouštějí, že termín pečeť je možné někdy vnímat i jako samotný pečetní typář či razidlo, s jehož pomocí je pečeť otištěna.

Teoretik Jan Baleka ve svém slovníku vymezuje pojem **pečetidlo** jako „váleček nebo razidlo používané k otištění nebo vyražení pečeti, jež označovala majitele, zajišťovala před nepovolanými nebo sloužila magickému ovládnutí přírodních a společenských sil.“⁴

Pod pojmem **pečetní váleček** si lze představit přibližně třicentimetrový, malý kruhový válec s vyrytými motivy, které byly otiskovány do vlhké hlíny otáčením válečku.⁵ Jedná se tedy o tvar razidla, díky kterému byly tištěny první pečeti. Pečetní váleček je objekt ve tvaru cívky, vyrobený převážně z kamene s vyrytými reliéfními motivy, který byl používán ve státech Blízkého Východu přibližně od 3500 př. n. l do 5. století př. n. l.⁶ Pečetní válečky jsou nazývány jako cylindrické válečky.

Ve *Slovníku pojmů z dějin umění* od Oldřicha J. Blažíčka a Jiřího Kropáčka jsou pečetní válečky popisovány jako „starověká rytá nebo řezaná pečetidla užívaná v Mezopotámii a v Egyptě; jejich pečetní obdélné pole bývá rozdělené na část sloupců písma a část figurálního obrazu.“⁷

³ KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 232.

⁴ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. s. 266.

⁵ [Srov.] WIKIPEDIA. *Cylinder seal*. [online]. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Cylinder_seal

⁶ [Srov.] PORADA, Edith. *Why Cylinder Seals? Engraved Cylindrical Seal Stones of the Ancient Near East, Fourth to First Millennium B.C.* [online]. [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3045984?seq=1#page_scan_tab_contents

⁷ BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Praha: Odeon, 1991. s. 156.

1.2 Počátky vzniku a využívání pečetí a pečetních válečků

První zmínky o pečetích a pečetních válečkách pocházejí již z dob před Kristem. Poprvé se začaly objevovat a užívat ve státech Přední Indie. Nejvýznamnější z nich se stala Mezopotámie (Uruk), nejvyspělejší stát, který měl své vlastní písmo – písmo klínové. Pečetní válečky se staly charakteristickým prvkem pro celé mezopotámské dějiny. První zmínka o pečetních válečkách pochází z pozdního uruckého období – 3500 př. n. l., pečetě se poprvé začaly využívat v raném neolitickém období.⁸ Mezopotámie nebyla jedinou zemí, kde se pečetní válečky objevovaly. Jejich výskyt je doložen i ze Sús nacházejících se v jihozápadním Íránu. Pravděpodobně válečky ze Sús vznikaly paralelně s válečky mezopotámskými, avšak nezávisle na nich.⁹

Spolu s rozvojem písma se pečetní válečky rozšiřovaly po celém Blízkém východě.¹⁰ Na hliněných tabulkách z Uruku jsou dochovány nejstarší zdroje písma. V době rozvoje klínového písma se využívalo i jiného zápisu než na hliněné destičky. Používaly se drobné, symbolické prvky – kuželky, koule, válečky, destičky apod., jinak nazývané „žetony“. (viz Příloha I., obr. 1) Tyto žetony pravděpodobně symbolizovaly záležitosti denní potřeby.¹¹

Pečetě, jako každá jiná věc, měly svoje funkce, využití. Ty se v závislosti na historii měnily a za dobu svého užívání pečetě získaly hned několik uplatnění. Především měly svá využití při označování nádob, hlavně v oblasti města Uruk. Pečetní typář se otiskl do hliněné hroudy připevněné k nádobě nebo přímo na samotnou nádobu. Takovéto pečetě se nazývaly razítkové. Razítková pečeť neumožňovala rychlé pokrytí větších ploch, proto bylo později razidlo nahrazeno pečetním válečkem. Pečeť sloužila jako ručení hodnostářů či správního úřadu za obsah nádoby.¹² Cylindrické válečky byly využívány k ochraně majetku, potvrzovaly legální uzavření obchodu. Otisky válečků lze najít i na právních

⁸ [Srov.] VAN DE MIEROOP, Marc. *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.* Praha: Academia, 2010. Orient (Academia). s. 37.

⁹ [Srov.] NOVÁKOVÁ, Nea, Lukáš PECHA a Furat RAHMAN. *Dějiny Mezopotámie.* Praha: Karolinum, 1998. s. 38-39.

¹⁰ [Srov.] COLLON, Dominique and Margaret SAX. *Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum. Cylinder Seals IV. The Second Millennium BC (continued from Cylinder Seals III.)*. The British Museum [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: http://www.britishmuseum.org/research/research_projects/complete_projects/cylinder_seals_iv.aspx

¹¹ [Srov.] ROAF, Michael. *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu.* Praha: Knižní klub, 1998. Kulturní atlasy. s. 70.

¹² [Srov.] VAN DE MIEROOP, Marc. *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.* Praha: Academia, 2010. Orient (Academia). s. 41.

dokumentech, například na různých smlouvách či záznamech. Bývaly také součástí šperků. Lidé si válečková pečetidla oblíbili a zařazovali je i do různých rituálů, například proti nemocem, pomluvám nebo neúspěchu.¹³ Pečetě byly uplatněny i jako průkaz pro ověření úřední osoby. Byla jim přisuzována i funkce ochranná před nekompetentními osobami. To znamená, že pokud by měl být zapečetěný dokument otevřen, musela být pečeť porušena. V neposlední řadě sloužily jako potvrzení, že obsah určitého dokumentu souhlasí s míněním autora. Na takovou písemnost se pečeť natiskla, pověsila či připevnila jiným způsobem.¹⁴

Pečetní válečky se kromě Mezopotámie a Sús užívaly i v Egyptě, ale ne tak hojně. Využívaly se pouze při uzavření nádob, kde uváděly jméno uzavírající osoby. Egypťané jako psací látku používali papyrus, válečky proto nebyly vhodným nástrojem a nebyly dále využívány.¹⁵ Ke konci Staré říše se začaly uplatňovat tzv. **knoflíkové pečetě**. Jednalo se o malé destičky, kde na spodní straně lze nalézt ornamentální obrazy a na straně svrchní ouško. Objevovaly se motivy živé i neživé přírody. Velmi oblíbený byl motiv skarabea, který byl vytvořený z vypouklé svrchní strany knoflíkové pečetě. Skarabeus zosobňoval boha Slunce Re, proto byl využíván také jako amulet. V Egyptě pečetě využívali soukromníci i úřady.¹⁶

Asýrie a Babylonie využívaly pečetí jak ve formě razidel, tak pečetních válečků. Využití bylo podobné jako v Egyptě. S pomocí pečetí se uzavíraly hliněné nádoby a džbány. Vyjma otroků vlastnil pečetidlo téměř každý člověk. Pečetidlo si lidé připevňovali na ruku či krk a stalo se pro ně i amuletem.¹⁷

Z Asie se používání pečetí rozšířilo na Krétu, Mykény a Řecko. Z Kréty pochází první doklady o tvorbě portrétních pečetí přibližně z roku 1600 př. n. l. Byl na nich vyobrazen krétský král a jeho syn. Mykény využívaly pečetě, formy, razidla a pečetní prsteny zhotovené ze zlata. Lze pozorovat vliv minojské kultury, ale vyskytují se i lovecké a bojové scény, které se na Krétě neobjevovaly. V Řecku se využívaly **gemy**, drobné plastiky vyřezané nebo vybroušené do drahého

¹³ [Srov.] ROAF, Michael. *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu*. Praha: Knižní klub, 1998. Kulturní atlasy. s. 72-73.

¹⁴ [Srov.] HLAVÁČEK, Ivan, Rostislav NOVÝ a Jaroslav KAŠPAR. *Vademecum pomocných věd historických*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. s. 320-321.

¹⁵ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 263.

¹⁶ [Srov.] MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 12-13.

¹⁷ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 264.

kamene. Ty se později staly zdrojem pro evropský vývoj pečeti. S helénismem stoupaly vyšší náklady na výrobu pečeti. Zobrazovaly se pouze obrazy bez písma. Takovéto pečeti se nazývají němé.¹⁸

Etruskové využívali pečeti ve tvaru skarabea, později se v Římě uchytily železné pečetní prsteny, které mívali i otroci. Jejich funkcí bylo prokázání totožnosti osoby nebo pověření. Využívaly byly také **signaculy**. Jednalo se o bronzové destičky s úchytkou, kde se většinou na spodní straně vyskytovalo jméno. Pečeti se využívaly ve funkci uzavírací a také ve funkci ověřovací. U ověření plnil hlavní úlohu podpis, pečeť sloužila jako doplňkový prostředek.¹⁹

K pečetím se v raném novověku začal přidávat i podpis majitele pečetidla, což vedlo k úplnému vytlačení pečetě, kterou podpis plně nahradil. Pečetidlo bylo nahrazeno razítkem.²⁰

1.3 Pečetní typáře a jejich tvarové možnosti

Tvorbou typářů se zabývali především rytci či zlatníci. Tvořili je i známí umělci jako Pucelle, Cellini nebo Dürer. Jednalo se o velmi přesnou práci tvořenou v negativu. Tuto tvorbu lze zařadit do užitého umění, popřípadě do drobné plastiky.²¹

Pečetidla neboli pečetní typáře mívaly různé kvality a tvary. Vzhled pečetidla a zejména jeho postup zpracování záležel na výběru druhu materiálu, ze kterého mělo být pečetidlo zpracováno. Při výběru materiálu musel také řemeslník dbát na to, do jaké látky bude později pečetidlo otiskováno. Látka pečetidla musela být vždy tvrdší.²² Nejčastějším materiálem využívaným pro pečetidla byl kov. Mezi takové látky patřilo železo, ocel, mosaz, bronz, vzácněji stříbro a zlato. Můžeme se setkat i s typáři vyrobených z jiných materiálů, např. slonoviny, kamene, kostí, tvrdých dřev apod.²³ Při tvorbě pečetidla

¹⁸ [Srov.] MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 13-14.

¹⁹ [Srov.] Tamtéž, s. 13-14.

²⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 11.

²¹ [Srov.] Tamtéž, s. 16

²² [Srov.] KREJČÍK, Tomáš. *Pečeť v kultuře středověku*. Ostrava: Tilia, 1998. Universum (Tilia). s. 30

²³ [Srov.] HLAVÁČEK, Ivan, Rostislav NOVÝ a Jaroslav KAŠPAR. *Vademecum pomocných věd historických*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. str. 326.

z kamene či slonoviny si řemeslník nemohl dovolit pracovat s detaily. Byl odkázán na jednoduchost a linearitu. Nevýhodou v tomto případě byla nevratnost chyby. S jemnější prací a detailností se lze setkat u pečetidel, která se odlévala a umožňovala další korekce.²⁴

Pro snadnou manipulaci měla pečetidla pevnou rukojeť či byla sklopná.²⁵ Objevovala se mincovní (oboustranná) pečetidla, typáře ve tvaru kleští ke zhotovení slepých a oplatkových pečetí (viz Příloha I., obr. 2) a stroje tvořící olověné pečetě. Typáře vyrobené z nákladnějších materiálů, např. ze slitin mědi, měly malé rozměry a staly se mistrným dílem rytců a zlatníků. Mezi taková patřila stříbrná pečetidla, u kterých byla rukojeť nahrazena křídélkem na řetízku (viz Příloha I., obr. 3), pečetidla z polodrahokamů zakomponovaných do pečetních prstenů nebo přívěšků na krk jako kamej.²⁶

1.4 Znaký pečetních válečků

Pečetní válečky, jak již lze z názvu usoudit, byly zhotovovány ve tvaru válce a v malých rozměrech. Michael Roaf ve své publikaci *Svět Mezopotámie* zmiňuje obvyklou výšku 2,5 cm a průměr 1,5 cm.²⁷ V publikaci *Dějiny starověkého blízkého východu od Marca van de Mieroope* se rozměry válečků od předchozí publikace nepatrně liší. Je zmiňována průměrná výška 3 cm a průměr 2 cm.²⁸ Lze se setkat i s válečky větších rozměrů, např. o výšce 5,4 cm a šířce 4,5 cm. (viz Příloha I. obr. 4)

Válečky se zhotovovaly především z tvrdého kamene. Objevovaly se i jiné materiály jako fajáns, sklo, vypálená hlína, kosti, mušle, slonovina či kovy tvořící základ pro pečetidla. Pro snadné používání byl podél svislé osy válečku provrtán otvor, kterým se prostrčila šňůrka nebo dřevěná tyčka.²⁹ Válečky se poté

²⁴ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš. *Pečeť v kultuře středověku*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. Universum (Tilia). s. 30

²⁵ [Srov.] HLAVÁČEK, Ivan, Rostislav NOVÝ a Jaroslav KAŠPAR. *Vademecum pomocných věd historických*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. str. 326.

²⁶ [Srov.] MILEC, Miroslav. *Občanské pečetě a znamení na pečetích*. 1. vyd. Brno: Ivo Sperát, 2011. s. 4.

²⁷ [Srov.] ROAF, Michael. *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu*. Praha: Knižní klub, 1998. Kulturní atlasy. s. 72.

²⁸ [Srov.] VAN DE MIEROOP, Marc. *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.* Praha: Academia, 2010. Orient (Academia). s. 37.

²⁹ [Srov.] ROAF, Michael. *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu*. Praha: Knižní klub, 1998. Kulturní atlasy. s. 72.

otiskovaly do měkké hlíny, kde vytvářely jemný reliéf. Motivy zobrazované na válečcích se vyrývaly negativně, otisk byl zobrazen v pozitivu. Nejdříve se na válečcích objevovaly geometrické vzory. Se zvyšujícími se technickými znalostmi se později objevovaly i složitější motivy králů, božstev, mytologie, válčení, zvěře a její lovení apod.³⁰

Tvar válečku se nezměnil po celou dobu mezopotámské civilizace z důvodu užívání hliněných tabulek jako psací látky.³¹ Výrobou pečetních válečků a pečetí se zabývali zkušení kamenorytci, což lze usoudit z propracované a velmi jemné rytiny výjevů. Tvorba pečetního válečku vyžadovala více technických znalostí a dovedností než výroba pečetě.³²

1.5 Vnější znaky pečetí

Pro lepší představu je dobré uvést, jak jednotlivé pečetě vypadaly. V tomto případě je pojem pečeť vnímán jako otisk. Tvary jednotlivých pečetí nebyly vždy stejné. Ovlivňoval je i výběr motivů pro pečetní obraz, proto je možné se setkat hned s několika variantami. Lišila se jejich velikost, tvar i látka, ze které byly tvořeny.

1.5.1 Velikost a tvary pečetí

Velikost pečetí ovlivňovalo mnoho faktorů. Jednak se stala ukazatelem postavení majitele pečetí, jednak záleželo i na zobrazovaném motivu a pečetní látce. Ve starověku se pečetě vyskytovaly v malých velikostech z důvodu šetření místa na drahém pergamentu, na který se pečeť přitiskávala. Později se změnil

³⁰ [Srov.] COLLON, Dominique and Margaret SAX. *Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum. Cylinder Seals IV. The Second Millennium BC (continued from Cylinder Seals III.)*. The British Museum [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: http://www.britishmuseum.org/research/research_projects/complete_projects/cylinder_seals_iv.aspx

³¹ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 263.

³² [Srov.] VAN DE MIEROOP, Marc. *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.* Praha: Academia, 2010. Orient (Academia). s. 37.

způsob připevnění pečeti. Od konce 11. a ve 12. století se pečeť přivěšovala nebo zavěšovala k listině, proto bylo možné zvětšit její velikost. Voskové pečeti se tak pohybovaly mezi 5 až 150 mm, kovové od 20 mm do 50 mm. Největších rozměrů dosahovaly od 13. do 15. století.³³

Tvary pečeti nebyly dány nějakými pravidly a vše záleželo na jejich objednateli, proto se dnes počet tvarů pečeti pohybuje na desítky.³⁴ Byla však období, kdy se zpravidla používal určitý tvar pečeti, stejně tak jako v některých společnostech. Pečeti se tedy vyskytovaly v různých tvarech (viz Příloha I., obr. 5). Přesto je možné většinu z nich zařadit do skupin. Mezi nejčastější tvary, se kterými se lze setkat, patří kulaté (okrouhlé) a oválné tvary, špičatě oválné, štítovité či víceboké. Lze se setkat i se specifickými tvary, jako je tvar srdce, čtyřlístu či hrušky.³⁵

Mezi nejobvyklejší tvary pečeti patří tvary **kulaté (okrouhlé) a oválné**. Jedná se o nejstarší a zároveň o nejběžnější tvary pečeti užívaných ve všech vrstvách společnosti. Svého vrcholu užívání dosáhly ve středověku, kde se užívaly především jako pečeti panovnické nebo buly. Pro **špičatě oválné** tvary je charakteristické zobrazování postav ve stoje a lze se s nimi setkat od 12. století. Oblíbily si je zejména ženy, církevní osoby a instituce. **Štítovité** tvary se nejvíce využívaly k zobrazování erbů, z čehož lze soudit, že tyto tvary nejčastěji používala světská šlechta. První zmínky nalézáme ve 13. století.³⁶ Dále se rozlišují tvary **víceboké**. Patří sem pečeti trojúhelníkové, čtvercové, šestiboké či osmiboké. Tyto tvary se hojně vyskytovaly od 16. století ve všech společenských vrstvách v podobě signetů.³⁷

1.5.2 Pečetní látka využívaná k otištění pečetidel

Látek, do kterých bylo pečetidlo otiskováno, se využívalo vícero druhů. Vybíraly se především podle pružnosti látky a trvanlivosti, významu pečetěných dokumentů, dostupnosti materiálu apod. Mezi takové materiály patřil nejčastěji

³³ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 239-241.

³⁴ [Srov.] Tamtéž, s. 238.

³⁵ [Srov.] MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 29

³⁶ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 239.

³⁷ [Srov.] MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 29.

kov a včelí vosk, dále hlína, těsto, lak, a papír. Rozlišovány jsou dva základní typy, a to pečetě voskové a kovové (buly).³⁸

Voskové pečetě se zhotovovaly ze včelího vosku. Své využití měly již ve starověku. Kvůli teplotním podmínkám na jihu a východě Evropy, kde by došlo vlivem tepla k znehodnocení pečetí, našly svá uplatnění především na území severně od Alp. Přírodní vosk byl velmi křehký materiál a bylo zapotřebí určitého zpevnění, jež se dosahovalo přidáváním dalších látek, např. terpentýnu či lněného oleje.³⁹ I přes tyto příměsi se nepodařilo včelí vosk moc zpevnit, proto se pečetě chránily zasazením do ochranných misek vyrobených z hrubého vosku nebo do pouzder kovových či dřevěných nebo se pokrývaly papírovým krytem.⁴⁰ Barva vosku se pohybovala od světle žluté barvy po tmavě hnědou. S barveným voskem se setkáváme od 12. století, kdy si každá kancelář připravovala vlastní recept. S prodejem barevného vosku se setkáváme až v 17. století. Jednalo se o barvu červenou, zelenou a černou. Tyto barvy v pozdějších letech tvořily určitou hierarchii. Panovníci v Anglii a Německu používali barvu červenou, Francouzi zelenou a němečtí rytíři (velmistři řádu německých rytířů) černou. Od 15. století nabyla každá barva jinou hodnotu, kdy červená byla nejvýznamnější, poté zelená a nejméně důležitá černá. Mezi voskové pečetě lze zařadit i pečetě tvořené z tzv. španělského vosku. Jednalo se o pečetní lak využívaný od 16. století, kdy došlo k rozšiřování papíru.⁴¹

Kovové pečetě jsou známé pod názvem buly. Jako nejčastější a nejvhodnější materiál vyhovující všem kritériím se užívalo olovo, známé již ze starověku. Tento laciný a lehce dostupný materiál využívali především osoby v oblasti středomoří, ruští a normanští panovníci, benátská dóžata, biskupové i koncilové. V Byzanci zase všechny vrstvy společnosti. Méně častým materiálem bylo zlato a stříbro, které jako první využívali v Byzanci. Později se zlaté buly rozšiřovaly do Španělska a Uher. V českých zemích využíval zlatou bulu pouze Přemysl Otakar I.⁴² Jedná-li se o bulu tvořenou olovem, je z něj celá vyhotovená.

³⁸ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 236.

³⁹ [Srov.] Tamtéž, s. 236.

⁴⁰ [Srov.] HLAVÁČEK, Ivan, Rostislav NOVÝ a Jaroslav KAŠPAR. *Vademecum pomocných věd historických*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. s. 326.

⁴¹ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 237.

⁴² [Srov.] HLAVÁČEK, Ivan, Rostislav NOVÝ a Jaroslav KAŠPAR. *Vademecum pomocných věd historických*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. s. 325.

Jedná-li se o zlato či stříbro, bula je dutá nebo vyplněná voskem, kde drahý kov tvoří pouze obalový plíšek.⁴³

Oplatkové pečeti se používaly do 19. století hlavně v Německu, Rakousku a Českých zemích. Byly vytvořeny ze slabého, nezkvašeného, pšeničného těsta. **Hliněné pečeti** byly oblíbené hlavně ve starověku a využívaly se až do 8. století n. l. Vyskytovaly se na papyrových dokumentech a na předmětech pečetěmi uzavřených.⁴⁴

1.5.3 Typy pečetního obrazu

Na pečetích se objevují obrazové motivy, písmo nebo kombinace těchto dvou prvků. O první klasifikaci pečetního obrazu, která se nevyhnula kritice, se pokusil Hohenlohe-Waldenburg. Jeho typologie pečetního obrazu spočívala v rozdělení pečetí na pečeti nápisové, obrazové, portrétní, znakové a kombinované. Poté následovaly další pokusy o jiné kategorizace, avšak dodnes je nejvíce využíváno původní uspořádání navržené právě Hohenlohe-Waldenburgem.⁴⁵

Pečetě nápisové vyobrazují pouze text. Převážně se jedná o celé majitelovo jméno nebo ve formě iniciály či monogramu nebo se objevují hesla či sentence odkazující k majiteli. Nápisové pečeti se používaly ve středověku, ale vyšší četnost užívání lze spatřit v 18. století, kdy byly využívány především právníckými osobami.⁴⁶ Písmo se zde objevovalo ve více podobách. Jedním z nich je nápis, kdy byl text zobrazen v pečetním poli. Druhým je opis. V tomto případě je text zachycen po obvodu pečetí. Posledním je exergue, což je text umístěný na obrubě pečetí. Tento typ se objevuje zřídka.⁴⁷ Všechny tyto 3 typy písma se mohou objevovat u dalších typů pečetí.

⁴³ [Srov.] MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 26-27.

⁴⁴ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 236-237.

⁴⁵ [Srov.] MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 31.

⁴⁶ [Srov.] Tamtéž, s. 32.

⁴⁷ [Srov.] KREJČÍKOVÁ, Jarmila a Tomáš KREJČÍK. *Úvod do české sfragistiky*. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků, 1989. s. 16-17.

Pečetě obrazové mohou kromě samotného obrazu obsahovat i text. Tento typ pečetí nalezneme u měst, cechů, klášterů, různých spolků i u jednotlivců. Lze je rozdělit na podtypy. Topografický podtyp zachycuje celou, část či prvky architektury. Věcný podtyp zobrazuje zvířata, rostlinstvo, nářadí či řemeslné výrobky. Motivy mýtických zvířat a scén se objevují na fantastickém podtypu a křesťanská symbolika, scény náboženské a biblické na hagiografickém podtypu.⁴⁸

Pečetě portrétní jsou nejstarším typem pečetního obrazu. Jedná se o velmi osobní typ pečetního obrazu, který zachycuje moc, autoritu a důstojnost majitele. Tento typ byl oblíbený především u nejvyšších vrstev feudálů a církve.⁴⁹ Portrétní pečetě lze také rozdělit na podtypy. Antický podtyp zachycoval portrét antického panovníka jako gema, později byl tento podtyp využíván v raném středověku. Majestátní podtyp zobrazoval panovníkovu polopostavu či postavu celou, a to sedící s korunovačními klenoty. Postava vyobrazená na koni, ať už jako rytíře či jezdce při lovu, zobrazuje podtyp jezdecký. U pěšího podtypu se lze setkat se zobrazením postavy jako rytíře či v dvorském obleku. Obraz může být doplněn o prvky architektury či heraldiky. Poslední podtyp je pontifikální, kde je vyobrazen církevní hodnostář s kněžskými prvky ho reprezentujícími.⁵⁰

Pečetě znakové či erbovní zobrazují erbovní či heraldické znaky. S tímto typem se setkáváme od středověku a využívali ho jak jednotlivci, tak instituce, města či země.⁵¹

1.5.4 Způsob připevnění pečetí k listině

Pečeť se na listinu připevňovala více způsoby, záleželo na druhu a typu pečetí a také na psací látce. Ve starověku, raném středověku a raném novověku se nejvíce využívalo připevnění pečetí přímo na listinu. Tento způsob se využíval u voskových pečetí. Dále se rozlišují 2 způsoby připevnění – pečetě přivěšené

⁴⁸ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 242-243.

⁴⁹ [Srov.] Tamtéž, s. 243.

⁵⁰ [Srov.] MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 33-34.

⁵¹ [Srov.] KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 242-243.

a zavěšené, které jsou nejvíce využívány ve středověku.⁵² **Přivěšené** pečetě jsou připevněny na barevné šňůře či stuze nebo pergamenovém proužku (viz Příloha I., obr. 6). **Zavěšené** pečetě jsou připevněny také na pergamenovém proužku s rozdílem, že tento je součástí listiny (viz Příloha I., obr. 7.). U významných písemností byly pečetě chráněny. Přivěšené a zavěšené pečetě se vkládaly do ochranných pouzder ze dřeva či plechu, přitištěné byly chráněny papírovou clonou.⁵³

1.6 Využití pečeti v současné době

Jak již bylo řečeno výše, pečetě byly nahrazeny podpisy a pečetní typáře razítky. Razítka jsou v dnešní době využívána nejen v administrativních záležitostech, ale našla svá uplatnění i v jiných okruzích.

Využití pro rozvoj jemné motoriky

Pečetní válečky i razítková pečetidla mohou být vhodnou pomůckou pro rozvoj jemné motoriky rukou a prstů, která je stejně důležitá jako rozvoj motoriky celkové. „Jemná motorika zahrnuje pohyby malých svalových skupin, včetně oromotoriky (motoriky v oblasti mluvidel), mimického svalstva a zejména motoriku ruky.“⁵⁴ Rozvoj jemné motoriky, zejména pohyby ruky, by měly být podporovány již od narození dítěte, kdy dochází k formování pohybového základu manipulačních činností. Mezi takovéto činnosti se zařazuje funkce opěrná, odtahovací, uchopovací a ukazovací.⁵⁵ Správný rozvoj jemné motoriky je také velmi důležitý pro školní úspěšnost žáka, který musí být připraven na psaní. Míra sebeobsluhy, manuálních a pracovních činností včetně grafomotorických a kresebných dovedností žáka záleží na úrovni rozvoje jemné motoriky.⁵⁶ Je

⁵² [Srov.] MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 39-40.

⁵³ [Srov.] MILEC, Miroslav. *Šlechtické pečetě*. Brno: PhDr. Ivo Sperát, 2011. s. 4.

⁵⁴ PŘINOSILOVÁ, Dagmar. *Diagnostika ve speciální pedagogice: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. s. 48

⁵⁵ [Srov.] OPATŘILOVÁ, Dagmar. *Pedagogická intervence v raném a předškolním věku u jedinců s dětskou mozkovou obrnou*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 32

⁵⁶ [Srov.] Tamtéž, s. 48

prokázáno, že správný rozvoj řeči velmi úzce souvisí s rozvojem jemné motoriky ruky. Pro správný vývoj řeči je zapotřebí, aby vývoj pohybů prstů odpovídal věku dítěte. Pokud je vývoj jemné motoriky prstů dítěte opožděn a neodpovídá jeho věku, zpomaluje se tak vývoj řeči nezávisle na správném rozvoji motoriky celkové.⁵⁷

Mezi činnosti rozvíjející jemnou motoriku pohybů prstů patří např. různé postupy dotýkání se konečkem prstu ostatních prstů jak jedné, tak druhé ruky, tvorba „brýlí“ (spojení palce a ukazováčku) a také válení míčků dlaněmi a prsty po stole.⁵⁸ Pečetní válečky by se v tomto případě nechaly využít k rozvoji jemné motoriky podobným způsobem, jako míčky.

Využití v logopedii

Logopedie při výuce správné výslovnosti hlásek využívá několik druhů pomůcek, které lze rozdělit do dvou skupin na diagnostické a terapeutické. Diagnostické pomůcky napomáhají odhalit hlavní problém komunikace a jeho příčiny vzniku. Mezi takové pomůcky lze zařadit artikulograf, videofluroskop, audiometr apod. Terapeutické pomůcky, které lze označit za didaktické, slouží k usnadnění terapie pro správnou výslovnost hlásek a napomáhají žákovi při osvojování dovedností a znalostí souvisejících s rozvojem komunikačních schopností. Mezi terapeutické pomůcky patří logopedické špachtle, masážní pomůcky, terapeutické obrazové materiály ad.⁵⁹ Jednotlivé obrázky, které je vhodné utřídit do systému, slouží k rozvoji poznání a jazykové výchovy, využívají se k pojmenování jednotlivých činností, vlastností a vztahů.⁶⁰

Další skupinou pomůcek v logopedii jsou pomůcky stimulační a motivační. Stimulační pomůcky napomáhají fyziologickému vývoji řeči, stimulují sensorické a motorické orgány. Motivační pomůcky slouží k navození kontaktu logopeda s klientem, navozují mezi nimi důvěru a vstřícnou atmosféru a napomáhají

⁵⁷ [Srov.] KLENKOVÁ, Jiřina. Kapitoly z logopedie I. Brno: Paido, 1997. Edice pedagogické literatury. s. 50-51.

⁵⁸ [Srov.] Tamtéž, s. 50-51.

⁵⁹ [Srov.] VITÁSKOVÁ, Kateřina. Využití logopedických pomůcek a přístrojů u jedinců s narušenou komunikační schopností k rozvoji jejich komunikace. In LUDÍKOVÁ, Libuše a Zdeňka KOZÁKOVÁ. *Specifika komunikace s osobami se speciálními vzdělávacími potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. s. 63-64.

⁶⁰ [Srov.] SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Knižnice sociální pedagogiky. s. 110.

k udržení motivace při řešení jazykových obtíží. Mezi takové pomůcky lze zařadit obrázkové knihy podporující rozvoj jazykových hlásek. Díky těmto obrázkovým knihám může dojít i k zapojení cílových či problémových hlásek.⁶¹

Ilustrativní obrázky či nákresy artikulace jednotlivých hlásek neboli tzv. vizualizace průřezů mluvidel se zařazují mezi názorné didaktické pomůcky v logopedii využívající se jako ukazatel správné výslovnosti hlásek.⁶²

Obrazový materiál využívaný jako logopedická didaktická pomůcka má však svá úskalí, jelikož se jako většina ostatních logopedických pomůcek zaměřuje na děti od raného věku po mladší školní věk nebo pro dospělé. Tímto jsou klienti adolescentního věku znevýhodněni a použití obrazového materiálu určeného pro jiný věk klienta by mohlo být pro adolescenta značně demotivující.⁶³

⁶¹ [Srov.] VITÁSKOVÁ, Kateřina. Využití logopedických pomůcek a přístrojů u jedinců s narušenou komunikační schopností k rozvoji jejich komunikace. In LUDÍKOVÁ, Libuše a Zdeňka KOZÁKOVÁ. *Specifika komunikace s osobami se speciálními vzdělávacími potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. s. 64.

⁶² [Srov.] SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Knižnice sociální pedagogiky. s. 110.

⁶³ [Srov.] VITÁSKOVÁ, Kateřina. Využití logopedických pomůcek a přístrojů u jedinců s narušenou komunikační schopností k rozvoji jejich komunikace. In LUDÍKOVÁ, Libuše a Zdeňka KOZÁKOVÁ. *Specifika komunikace s osobami se speciálními vzdělávacími potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. s. 67.

2 Piktogramy

Piktogramy mají v dnešní době výlučné postavení, zejména co se vizuální komunikace týče. Setkává se s nimi každý a vnímá je jako samozřejmost. Piktogramy lze nalézt téměř všude okolo nás v podobě dopravních značek, turistických značení, logotypů, až po značení na cedulkách u textilií.

Tato kapitola pojednává o definici piktogramu, znaku a symbolu, jeho historii a tvorbě. Dále popisuje využití piktogramu v současnosti, včetně jeho využití v alternativní a augmentativní komunikaci jako druh nonverbální komunikace.

2.1 Definice piktogramu a dalších pojmů

Před vymezením pojmu piktogram je nutné definovat pojmy znak a symbol, které s piktogramem velmi úzce souvisí. Piktogramy „jednotlivé významy sdělují prostřednictvím grafických symbolů a nehláskových znaků – figur. Obsah symbolu je zprostředkován na základě společenského konsenzu a obsah figury je odvozen na základě podobnosti s realitou.“⁶⁴

„**Symbol** v přeneseném významu utajuje a zároveň vyjevuje význam, jenž mu byl dán v historicky daném názorovém systému.“⁶⁵ Dále teoretik Jan Baleka uvádí, že za symbol byl považován úlomek kostky či jiný předmět, který byl využíván k prokázání totožnosti. Později tuto funkci předmětů nahradily pečete.⁶⁶ Symbol také definují ve svém slovníku Oldřich Blažíček a Jiří Kropáček jako „zástupný znak, který vyznačuje pojem nebo označuje osobu, srozumitelný na základě konvence. Místo s. ve vyjadřovacích způsobech bývá různě pojímané. Symbol je však vždy předmětem zejména ikonografie a ikonologie.“⁶⁷

⁶⁴ NOVÁČKOVÁ, Kateřina. Piktogram revival (poznámky k isotypu). *Designul* [online]. Bratislava: Slovenské centrum dizajnu, 2008, XIV(1) [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <http://www.library.sk/arl-scd/sk/csg/?repo=scdrepo&key=11804816935>, s. 62-65.

⁶⁵ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. s. 355.

⁶⁶ [Srov.] Tamtéž, s. 355.

⁶⁷ BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Praha: Odeon, 1991. s. 201.

Znak lze definovat buď ze sémiotického hlediska nebo z hlediska vizuálního. Z hlediska sémiotického lze znak označit za „něco, zastupující něco jiného“.⁶⁸ Jedná se tak o dyadickou definici vycházející z duality. Sven Frotscher vymezuje definici triadickou, kdy se význam znaku „skládá z trojnosti nositele znaku, referenčního objektu a významu. Přitom nositelem znaku je např. pojem "dopravní značení", referenčním objektem kovová dopravní značka a významem to, co tato značka stanovuje. Tato triáda se často zobrazuje jako trojúhelník." V tomto případě autor vymezuje pojem znak již v souvislosti s piktogramy.⁶⁹ Z vizuálního hlediska lze význam znaku chápat z hlediska heraldiky, někdo ho může chápat jako ekvivalent pojmů obrázek, piktogram ad.

V dnešní době existuje pro pojem **piktogram** mnoho definic. Lumír Klimeš ve svém slovníku cizích slov popisuje piktogram jako „grafický znak vyjadřující sdělení obrazem“⁷⁰. Dále uvádí, že se piktogramy neváží ke konkrétním jazykům.⁷¹ V Collinsově anglickém slovníku lze pojem piktogram najít pod synonymem piktograf, který vymezuje jako „obrázek nebo symbol zastupující slova nebo skupiny slov, jako v psané čínštině.“⁷² Tyto definice jsou poměrně strohé a popisují pouze jeden z aspektů významu piktogramu, přičemž jeho význam je mnohostranný. Lze uvažovat nad čtyřmi aspekty, a to z hlediska vztahů mezi označujícím a označovaným, jeho formální technikou, významem a toho, čeho má piktogram dosáhnout.⁷³

K definici piktogramu přispěli zahraniční autoři, mezi něž například patří známý rakouský ekonom, filosof a spoluzakladatel International System of Typographic Picture Education (ISOTYPE), Otto Neurat. Podle něho se jedná o „prvek systému absolutní platnosti“.⁷⁴ K definici piktogramu přispěl i německý grafický designér Otl Aicher, který tvrdí, že „piktogram musí mít charakter znaku a neměl by být pouhou ilustrací.“⁷⁵ Z hlediska formální kvality a abstraktnosti vymezuje piktogram Herbert W. Kipitzki, profesor vizuální komunikace na Univerzitě umění v Berlíně. Piktogram popisuje jako „ikonický znak, který

⁶⁸ ČERMÁK František. *Jazyk a jazykověda*, Brno 2002, s. 12.

⁶⁹ FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. s. 17.

⁷⁰ KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 7. vyd. Praha: SPN, 2005, s. 554.

⁷¹ [Srov.] Tamtéž, s. 554.

⁷² Pictograph. Collins Dictionaries [online]. [cit. 2017-03-23]. Dostupné z:

http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/pictograph#pictograph_1

⁷³ [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 10.

⁷⁴ Tamtéž, s. 10.

⁷⁵ Tamtéž, s. 10.

zobrazuje charakter toho, co reprezentuje a skrze abstrakci přebírá kvality znaku.⁷⁶

Z českých autorů se k pojmu piktogram vyjádřili kolegové Oldřich Blažíček a Jiří Kropáček. Popisují piktogram jako „obrazný zástupný znak, zvláštní formu spojujícího, vizuálního zobrazení objektivní skutečnosti, případně také představ a myšlenek, sloužící jejich znázornění srozumitelnému i bez znalosti jazyka.“⁷⁷ Raul Trojan a Bohumír Mráz vysvětlují, že piktogram je „grafický znak znázorňující stylizovaným obrázkem nějaké sdělení; má internacionální platnost, neváže se na určitý jazyk; užívá se všude, kde je třeba rychlé a všeobecné informace i pro cizince (nádraží, letiště, metro, hotely, dopravní značky apod.).⁷⁸

Podle Kipitzkiho je možné určit stav a význam piktogramu pouze za předpokladu, že je odlišován od ostatních forem obrázkových znaků. Kromě piktogramu Kipitzky rozlišil další formy obrázkových znaků a rozdělil je do sedmi kategorií. **Ikonogram** je obrázková reprezentace zdůrazňující společné prvky mezi označujícím a označovaným. **Kartogram** zobrazuje typografickou reprezentaci zahrnující komplexní a ikonická fakta. Jako příklad Kipitzki uvádí atlas či půdorys domu. **Diagram** vyjadřuje funkční reprezentaci spojenou s ikonickou. Společně podávají informace například o sledu skutečností nebo funkcí. **Ideogram** lze chápat jako koncepční reprezentaci. Zastupuje konkrétní myšlenku, nápad, koncept. **Typograf** se zaměřuje výhradně na typografickou reprezentaci, **fonogram** na označení jazykových a jiných zvuků. **Logogram** představuje pojmovou reprezentaci jazykových znaků.⁷⁹

⁷⁶ ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 10.

⁷⁷ BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Praha: Odeon, 1991. s. 159.

⁷⁸ TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). s.152

⁷⁹ [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 11.

2.2 Tvorba a umístění piktogramů do prostředí

Tvorba piktogramů má svá určitá pravidla, která je nutno dodržovat, aby mohly tyto zjednodušené znaky vzniknout. Podobnými pravidly se řídí například tvorba fontů. Při tvorbě piktogramu je tedy důležité, aby byl dodržen stejný princip stylizace motivů a jednotný charakter zpracování. Plocha, na kterou budou piktogramy umístěny, musí mít stejný tvar i velikost.⁸⁰ Stejně by mělo být i barevné provedení, proporce, úhel pohledu. Piktogramy mající stejně dodržovaná pravidla tvoří tzv. piktogramový systém či řadu.⁸¹

U piktogramů velmi záleží na jejich umístění do prostředí, jelikož má v každém prostředí jiný význam. Jakmile se prostředí změní, dojde i ke změně významu piktogramu. Jako příklad si lze uvést zákaz kouření. Zobrazení tohoto piktogramu v místnosti znamená, že je tam zakázáno kouřit, zobrazení téhož piktogramu v knize kouření nezakazuje, pouze sám na sebe odkazuje. Při setkání se s tímto znakem na stromě či plotě je jeho význam nejasný.⁸² Umístění piktogramů do správného prostředí je tedy velmi důležité zejména proto, aby mohli příjemci správně pochopit jeho význam.

2.3 Historický vývoj piktogramů

Může se zdát, že piktogramy jsou novodobou záležitostí, avšak opak je pravdou. Jejich vznik sahá až do pravěkých kultur a další vývoj probíhal nepřetržitě po celé lidské dějiny.

Piktogramy jsou označovány jako předchůdci písma, kteří vždy stojí na začátku jeho vzniku. Na konečném vzhledu piktogramů se podílelo více faktorů volba nástroje a materiálu, prostředí vzniku a zejména intelektuální vyspělost písaře. Dříve, než si lidé vymysleli svá písma, uchovávali informace jinými způsoby, předávali si je v podobě vzpomínek, tradic, zvyků a nástěnných kreseb

⁸⁰ [Srov.] ELIŠKA, Jiří. *Vizuální komunikace - písmo: [historie, terminologie, souvislosti, informace, ukázky]*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 42.

⁸¹ [Srov.] Tvorba piktogramu. *Mendelova univerzita v Brně* [online]. [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=13696

⁸² [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 24.

a maleb v jeskyních. **Skalní výjevy** lze proto označit za vůbec první piktogramy.⁸³ První jeskynní malby a kresby pocházejí z doby před 30 000 lety př. n. l. Nejvíce skalních výjevů bylo objeveno ve Francii, zejména v jeskyních Lascaux a Chauvet, dále ve Španělsku a Austrálii.⁸⁴

Za nejstarší písemné obrázkové systémy lze považovat mezopotámské klínové písmo a egyptské hieroglyfy, které vznikaly před více než 5000 lety.⁸⁵ **Klínové písmo** se zaznamenávalo na hliněné tabulky a prvními vyobrazovanými znaky se staly záznamy o hospodářství. V letech 3400-3100 př. n. l. proběhl velký rozvoj sumerské kultury a s ním i rozvoj obrázkového písma. Nejdříve se objevovaly razítková pečetidla, později pečetní válečky se složitějšími, detailními reliéfy. Písmo bylo také tesané do stél (kamenných sloupů), objevovalo se na nádobách či špercích, náradích, sochách, plastikách apod. Než se ustálil tvar a počet piktografických znaků, předcházelo tomu mnoho pokusů o zaznamenávání různých sdělení a nahodilých zobrazení skutečností. Vzniklý obrázkový systém se vyznačoval schematičností. Znaky byly ale jednoznačné a nezaměnitelné a jejich počet dosahoval téměř na 900 znaků. Prvními znaky se stávaly jednoduše zapamatovatelné okolní skutečnosti – osoby, zvířata, různé předměty apod. Později vznikaly i kombinace více znaků, například spojení znaku obloha a voda znamenalo pojem déšť.⁸⁶ (viz Příloha I., obr. 8) S pozdějším vývojem docházelo ke zjednodušování znaků, jejich zobrazovaný význam přecházel od předmětné podoby slov do fonetické a vzniklo tak slabikové písmo.⁸⁷

Spolu s klínovým písmem Sumerů vznikalo **egyptské obrázkové písmo**, především z důvodů touhy uchování slov navždy. Jednalo se o písmo fonetické.⁸⁸ Egypťané za svých životů využívali tři druhy písma. Názvy druhů písem nám jsou dnes známy z řeckých pojmenování. Prvním a nejstarším písmem byly hieroglyfy. Název vznikl z řeckých slov hieros (= posvátný) a glyphein (= vyřezat). Hieroglyfy zastupovaly velké množství znaků. Jednalo se o podobu jednoduchých obrázků bytostí, tvorů, objektů nebo piktogramů. (viz Příloha I., obr. 9) Ostatní

⁸³ [Srov.] ELIŠKA, Jiří. *Vizuální komunikace - písmo: [historie, terminologie, souvislosti, informace, ukázky]*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 7.

⁸⁴ [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 18.

⁸⁵ [Srov.] Tamtéž., s. 18.

⁸⁶ [Srov.] PRŮŠOVÁ, Jana. *Vznik a vývoj písma*. Praha: Nakladatelství grafické školy, 2007. s. 16-18.

⁸⁷ [Srov.] KÉKI, Béla. *5000 let písma*, Mladá fronta. 1984. s. 27.

⁸⁸ [Srov.] FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. s. 171.

zastupovaly fonogramy a znaky představující mluvené zvuky.⁸⁹ Hieroglyfické písmo se dochovalo na papyru pouze v Knihách mrtvých, objevených v hrobkách faraonů, a na chrámech a jiné architektuře, kde byly vytesané do kamene nebo vyryté do dřeva.⁹⁰ Zjednodušení hieroglyfů dalo možnost vzniku druhého typu písma – hieratickému, jehož název byl odvozen z dalšího výrazu pro řecké slovo posvátný. Toto písmo bylo využíváno pro zápis evidencí, korespondenci a rukopisů všeho druhu. Zpočátku se psalo pouze hieroglyfy, později se znaky zjednodušovaly a umožňovaly rychlejší psaní. Nápisy na reliéfech, malbách a slavnostních objektech však zůstaly psány hieroglyfickým písmem. V 8. století př. n. l. byl využíván třetí druh písma, které bylo zjednodušením písma hieratického. Řekové toto písmo nazvali démotické, odvozené ze slova demos (= lidé). Démotické písmo bylo těsnopisného charakteru, méně formální, snadno zvládnutelné.⁹¹

Čínština je dnes nejrozšířenějším jazykem, který piktogramy využíval a stále využívá. Počet čínských znaků se odhaduje na 60 000, aktivně se jich užívá zhruba 10 000, z toho 4 000-6 000 znaků je využíváno akademiky⁹². ačkoli běžně jich je v současnosti užíváno okolo 3 500.⁹³ Čínské písmo vzniklo zhruba před 4 000 let, své kodifikace se dočkalo po 500 let svého vzniku.⁹⁴ Jedná se tak o nejstarší dosud užívané písmo, které se kromě Číny využívá také Japonsku. Čínské znaky se nejdříve objevovaly na kostech a želvovině, poté i na bronzových nádobách, keramice, hedvábí, dřevu, bambusu atp. Zprvu se čínské znaky ryly kovovými hroty. Bambusové pero na přelomu letopočtu nahradil štětec s tuší.⁹⁵

Piktogramy našly svá využití i ve 12. století, a to v podobě znaků na šlechtických erbech, které se staly symboly identity majitelů, obchodníků a také rodinnými znaky.⁹⁶

⁸⁹ [Srov.] STOKSTAD, Marilyn, David CATEFORIS a Stephen ADDISS. *Art history*. Rev. 2nd ed. Spojené státy americké: Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2005. s. 72.

⁹⁰ [Srov.] KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Mladá fronta, 1984. s. 38-40.

⁹¹ [Srov.] STOKSTAD, Marilyn, David CATEFORIS a Stephen ADDISS. *Art history*. Rev. 2nd ed. Spojené státy americké: Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2005. s. 72.

⁹² [Srov.] FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. s. 165.

⁹³ The History Of Symbols: A Symbol Primer. *Graphic Design History* [online]. [cit. 2017-04-18].

Dostupné z: http://www.designhistory.org/Symbols_pages/symbols.html

⁹⁴ [Srov.] ELIŠKA, Jiří. *Vizuální komunikace - písmo: [historie, terminologie, souvislosti, informace, ukázky]*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 12.

⁹⁵ [Srov.] PRŮŠOVÁ, Jana. *Vznik a vývoj písma*. Praha: Nakladatelství grafické školy, 2007. str. 25-26.

⁹⁶ [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 19.

2.4 Současné využívání piktogramů

V dnešní době jsou piktogramy nezbytnými vizuálními komunikačními pomocníky. Svou jednoznačností a srozumitelností pro každého člověka, nehlédě na jeho osvojený jazyk, jsou ideálním a nezbytným prostředkem pro komunikaci v multikulturním a multijazykovém světě. Své uplatnění našly jako základ informačních systémů mezinárodních akcí, mezi něž například patří olympijské hry, světové výstavy, kongresy apod.⁹⁷

Na každých **olympijských hrách** se schází tisíce sportovců a diváků z více než 200 zemí světa na jednom místě. Piktogramy se tak staly ideálním prostředkem pro rychlou komunikaci, udání směru a informací. První piktogramové značení se objevilo na olympijských hrách v Berlíně roku 1936,⁹⁸ následovaly londýnské olympijské hry v roce 1948 a o 16 let později proběhla olympiáda v Tokiu, kde byly použity piktogramy pro jednotlivé sporty.⁹⁹ Za největší rozvoj olympijských piktogramů se zasloužil německý grafický designér Otl Aicher, který vytvořil systém označení sportů pro olympijské hry v Mnichově v roce 1972.¹⁰⁰ Vytvořil téměř 180 označení pro různé sporty, dodržoval přesné uspořádání. Všechny piktogramy sportů byly zakomponovány do čtvercové mřížky pod úhlem 90 až 45 stupňů, čímž se jednalo o velmi přesnou identitu.¹⁰¹

Za nejrozšířenější systém piktogramů lze považovat **dopravní značení**. První dopravní značení, ukazatel směru cesty, se objevilo ve Francii v 16. století, rozvoj moderního značení je připisován r. 1868, kdy bylo ve Velké Británii postaveno značení s nápisem STOP. Poté docházelo k rychlému rozvoji dopravního značení,¹⁰² ke kterému přispěl rychlý globální vývoj prostřednictvím dopravy a technologie. Jednotlivé státy se musely dohodnout na společném značení a začaly uzavírat mezi sebou smlouvy.¹⁰³ Postupem let se zvyšoval počet

⁹⁷ [Srov.] ELIŠKA, Jiří. *Vizuální komunikace - písmo: [historie, terminologie, souvislosti, informace, ukázky]*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 42.

⁹⁸ [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 20.

⁹⁹ [Srov.] *The History of Symbols: The Olympics: An Evolving System of Symbols*. In: Graphis Design History [online]. [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: http://www.designhistory.org/Symbols_pages/Information.html

¹⁰⁰ [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 20.

¹⁰¹ [Srov.] *The History of Symbols: The Olympics: An Evolving System of Symbols*. In: Graphis Design History [online]. [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: http://www.designhistory.org/Symbols_pages/Information.html

¹⁰² [Srov.] FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. s. 31.

¹⁰³ [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 20.

značek, v roce 1968 jejich počet přesahoval 140 značek. V témže roce Martin Krampen a Herbert W. Kipitzki vypracovali na základě piktogramové studie zprávu s doporučením užívání piktogramů a informačních systémů na německých letištích. Jejich využití v místní a dálkové dopravě se dočkalo až za desetiletí.¹⁰⁴

Piktogramy mohou také sloužit jako identifikační symboly, například jako různá označení, klubové vlajky a další grafické symboly. K dalším oborům, ve kterých je možné se s piktogramy setkat, patří například chemie, fyzika, vojenství nebo i ochrana životního prostředí.¹⁰⁵

2.5 Využití piktogramů v alternativní a augmentativní komunikaci

Piktogramy patří mezi znakové systémy využívající se v nonverbální komunikaci pro jedince, jimž je z nějakých důvodů znemožněna verbální komunikace či je nějak omezena. V této podkapitole bude definována alternativní a augmentativní komunikace a bude popsán komunikační systém s piktogramy.

2.5.1 Definice a vymezení alternativní a augmentativní komunikace (AAK)

Alternativní a augmentativní komunikaci popisuje Lucie Laudová jako „oblast klinické praxe, která se pokouší kompenzovat (po určitou dobu, nebo trvale) projevy poruchy a postižení u osob se závažnými expresivními komunikačními poruchami (tj. se závažným postižením řeči, jazyka a psaní).“¹⁰⁶ Petra Bendová ve své publikaci uvádí, že S. Tetzchner a N. Grove vymezují AAK jako „dynamicky se vyvíjející multidisciplinární oblast, která se zabývá

¹⁰⁴ [Srov.] ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. s. 22.

¹⁰⁵ [Srov.] ELIŠKA, Jiří. *Vizuální komunikace - písmo: [historie, terminologie, souvislosti, informace, ukázky]*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. s. 42.

¹⁰⁶ LAUDOVÁ, Lucie. Augmentativní a alternativní komunikace. In. ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. 2. Praha: Portál, 2007. s. 565.

možnostmi využití doplňkové (augmentativní) a náhradní (alternativní) komunikace u osob s těžkými poruchami exprese v řeči.¹⁰⁷

Alternativní a augmentativní komunikace je tedy využívána u jedinců, jejichž řeč není dobře srozumitelná nebo nejsou schopni mluvy vůbec. Tyto osoby využívají AAK ke zprostředkování, usnadnění a rozšíření komunikace. Systémy alternativní komunikace se využívají jako kompenzace mluvené řeči, systémy augmentativní komunikace podporují u jedince již existující komunikační možnosti, schopnosti a dovednosti (omezený či nesrozumitelný projev řeči) s cílem navýšení kvality porozumění řeči a usnadnění vyjadřování.¹⁰⁸

Systémy AAK jsou klasifikovány dle způsobu přenosu informace na statické a dynamické. **Statické systémy** využívají formy dvou nebo trojrozměrného zobrazení. Řadí se mezi ně například piktogramy, Bliss symboly,¹⁰⁹ obrázky/ symboly VOKS či písmo. Z jednotlivých symbolů statických systémů lze sestavit komunikační soubory, komunikační tabulky či komunikační knihy. Při uspořádání symbolů je nutné brát ohled převážně na mentální, motorické a senzorycké schopnosti a dovednosti jedince, který tento systém bude využívat. Mezi **dynamické systémy** aplikující znaky a gesta je zařazována například prstová abeceda, znakový jazyk, Makaton, Lormova abeceda či znak do řeči.¹¹⁰ Podle využití speciálních pomůcek jsou systémy AAK rozdělovány na systémy bez pomůcek, systémy s pomůckami a také se rozlišují jiné typy metod využívání. **Systém AAK bez pomůcek** využívá prostředků nonverbální komunikace, např. pohled, mimika, gestika nebo vizuálně motorické vztahy. **Systém AAK s pomůckami** pracuje např. s předměty, obrázky, fotografiemi, symboly (písmo či piktogramy) nebo komunikátory. Mezi **jiné typy metod** se zařazují například doplňky ke snadnějšímu ovládní počítače, za které lze považovat různé alternativní klávesnice, spínače ad.¹¹¹

Při výběru vhodného systému AAK pro jedince s těžce narušenou komunikační schopností je nutné provést jeho komplexní diagnostiku.

¹⁰⁷ BENDO VÁ, Petra. *Alternativní a augmentativní komunikace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. s. 8.

¹⁰⁸ [Srov.] JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: Učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 16.

¹⁰⁹ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Alternativní komunikace, cesta ke vzdělávání těžce zdravotně postižených dětí: [metodická příručka pro učitele speciálních škol a vychovatele ústavů sociální péče pro mentálně postiženou mládež]*. Praha: Tech-market, 1996. s. 12.

¹¹⁰ [Srov.] BENDO VÁ, Petra. *Alternativní komunikační techniky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. s. 30.

¹¹¹ [Srov.] JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: Učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 17.

Diagnostika se provádí z hlediska logopedického, somatického/fyzických dispozic, z hlediska zrakového nebo sluchového postižení a ze sociálně-psychologického hlediska. Zohledňují se i podmínky, které ovlivňují zavedení systémů AAK do praxe.¹¹²

2.5.2 Komunikační systém s obrázkovými komunikačními symboly – piktogramy

Piktogramy jako lehce a rychle osvojitelné prvky se využívají v nonverbální komunikaci k předávání instrukcí, příkazů či zákazů, napomáhají usnadnit orientaci v prostoru bez využití řeči.¹¹³ Kromě neverbální komunikace se také uplatňují v rozvoji řeči zejména u dětí a dospělých trpících mentálním nebo vícenásobným postižením, kteří nejsou schopni dekodovat písmo. Mezi takovéto osoby lze zařadit jedince s mentálním a zároveň tělesným postižením, kteří potřebují piktogramy jako pomůcku pro chápání mluveného slova, podnětů z vnějšího okolí apod. a pro vyjádření svého projevu. Jedinci s mentálním a těžkým tělesným postižením, kteří nejsou schopni srozumitelné komunikace a mluvené řeči nerozumí nebo jedinci, kteří mluvené řeči rozumí, ale piktogramy potřebují jako oporu. Komunikační systém piktogramů využívají také jedinci s poruchou autistického spektra, jedinci s DMO¹¹⁴, osoby po cévních mozkových příhodách nebo úrazech hlavy.¹¹⁵ Pomocí tohoto obrázkové systému jsou schopni sdělit své emoce, zážitky, potřeby, stávají se aktivními účastníky komunikace, napomáhá jim v rozhodování,¹¹⁶ pochopení struktury prostředí, sled činností v čase, stavbu vět i k vyjádření abstraktních jazykových pojmů.¹¹⁷ Při komunikaci s piktogramy

¹¹² [Srov.] BENDOVI, Petra. *Alternativní a augmentativní komunikace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. s. 15-16.

¹¹³ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Piktogramy: metodická příručka*. Praha: Tech-Market, 1997. s. 5.

¹¹⁴ Dětská mozková obrna

¹¹⁵ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Řeč obrázků: komunikační systém tvořený obrazovými symboly: piktogramy + metodická příručka: volná řada pomůcek pro alternativní komunikaci*. Praha: Parta, 2011. s. 4.

¹¹⁶ [Srov.] JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: Učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 20.

¹¹⁷ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Řeč obrázků: komunikační systém tvořený obrazovými symboly: piktogramy + metodická příručka: volná řada pomůcek pro alternativní komunikaci*. Praha: Parta, 2011. s. 3.

se současně využívá řeč či manuální znaky¹¹⁸ a je nutné brát ohledy na individuální zvláštnosti každého dítěte či dospělé osoby s postižením.¹¹⁹

Díky svému grafickému zpracování jsou právě piktogramy velmi vhodnou pomůckou v AAK. Piktogramy jsou kresleny v kontrastu černé a bílé, které vyznačují obecný význam zobrazovaného jevu. Jiné barvy by zbytečně odváděly pozornost jedince využívajícího tento systém komunikace a značily by konkrétnost jevů.¹²⁰

Komunikačních systémů s piktogramy existuje více druhů. Podle Zory Janovcové se v České republice nejčastěji využívá systém přejatý ze severních zemí Evropy (např. Švédsko, Dánsko, Nizozemsko). Tento systém obsahuje okolo 700 čitelných a dobře zapamatovatelných symbolů reprezentujících osoby, činnosti, vlastnosti, předměty, pocity apod. S pomocí počítačových programů, např. Altík či Piktogramy, lze zobrazované symboly upravovat, tisknout či z nich dokonce tvořit pracovní listy a komunikační tabulky. Mezi další piktogramové komunikační symboly lze zařadit **Picture Communication Symbols (PCS)** využívaný v anglicky mluvících zemích včetně České republiky. Obsahuje více než 3 000 piktogramů v černobílém i barevném provedení.¹²¹ Oproti jiným systémům jsou piktogramy PCS rozeznatelné u dětí s postižením už od 18 měsíců věku zejména kvůli realističtějšímu zobrazení vzhledem k prezentované skutečnosti.¹²² **Picture Symbols (PICSYMS)** je systém, kde je možné k základním 880 symbolům podle pravidel dotvářet symboly nové. Díky své jednoduchosti se tyto symboly nechají snadno nakreslit, což umožňuje bezprostřední situační využití. V systému **Sing Symboly** dochází ke kombinaci jednoduchých obrázků s abstraktními symboly a manuálními znaky. Tento systém je zejména využíván u dospívajících jedinců s těžkým mentálním postižením.¹²³ Systém **Ockland Schools Picture Dictionary** je tvořen převážně podstatnými jmény a obsahuje okolo 600 černobílých symbolů. **Yerkish Lexigrams** pracuje s devíti geometrickými tvary, z nichž utváří abstraktní symboly. **PICTOGRAMMES COMMUN-I-MAGE** je

¹¹⁸ [Srov.] JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: Učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 20.

¹¹⁹ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Piktogramy: metodická příručka*. Praha: Tech-Market, 1997. s. 5

¹²⁰ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Řeč obrázků: komunikační systém tvořený obrazovými symboly: piktogramy + metodická příručka: volná řada pomůcek pro alternativní komunikaci*. Praha: Parta, 2011. s. 4

¹²¹ [Srov.] JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 20.

¹²² [Srov.] BENDOVÁ, Petra. *Alternativní a augmentativní komunikace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. s. 35.

¹²³ [Srov.] LAUDOVÁ, Lucie. *Augmentativní a alternativní komunikace*. In: ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6. s. 571.

system vytvořený francouzskými profesionály skládající se z černobílých symbolů. V Belgii byl vytvořen systém s názvem **PICTOGRAMMES CAP** využívající názornou grafickou podobu pojmu.¹²⁴

Jak již bylo zmiňováno výše, piktogramy slouží k nonverbální komunikaci především osobám se zdravotním postižením. **Při výuce** je nejprve nutné brát v úvahu zájmy a potřeby jedince s postižením a podle toho vybrat vhodné piktogramy zároveň představující silnou motivaci.¹²⁵ První piktogramy je vhodné volit takové, které lze jednoduše vyobrazit pomocí fotografie nebo obrázku. Jedinec si tímto rozšiřuje i svoji slovní zásobu a dochází k symbolové komunikaci. Postup výuky by měl být pomalý, na jedince, který si piktogramy osvojuje, by se nemělo spěchat. Důležité je, aby byl piktogram dobře upevněn, zapamatován a aktivně využíván.¹²⁶

Piktogramy jsou sestavovány do komunikačních deníků, tabulek. Každý jedinec vlastní svůj komunikační deník či tabulku, záleží na jeho individualitě, komunikačních schopnostech a potřebách,¹²⁷ vědomostech, zkušenostech, přáních, pohybových a zrakových možnostech. Při výběru piktogramů záleží na úrovni receptivní složky řeči, proto by měly být vybírány pouze ty piktogramy, kterým postižený jedinec rozumí v řeči.¹²⁸ Uživatele komunikačního deníku či tabulky je nutné motivovat, podněcovat jeho touhu po komunikaci, nesmí stagnovat, naopak se s pomocí tabulky či deníku dále posouvat a vyvíjet, využívat je ke každodenním aktivitám. Tyto komunikační pomůcky je dobré neustále doplňovat o nové pojmy, a to vždy po bezpečném upevnění a zapamatování předchozích piktogramů.¹²⁹

Vyučovací třída by měla být vhodně upravena. Právě probírané piktogramy je vhodné umístit na nástěnku, lze z nich sestavit i rozvrh dne či týdne. Piktogramy je dobré umístit i na další místa ve třídě či škole, např. na nábytek

¹²⁴ [Srov.] JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 20.

¹²⁵ [Srov.] Tamtéž, s. 5.

¹²⁶ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Alternativní komunikace, cesta ke vzdělávání těžce zdravotně postižených dětí: [metodická příručka pro učitele speciálních škol a vychovatele ústavů sociální péče pro mentálně postiženou mládež]*. Praha: Tech-market, 1996. s. 26-27.

¹²⁷ [Srov.] JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 21.

¹²⁸ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Řeč obrázků: komunikační systém tvořený obrazovými symboly: piktogramy + metodická příručka: volná řada pomůcek pro alternativní komunikaci*. Praha: Parta, 2011. s. 13.

¹²⁹ [Srov.] JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 21.

nebo další zařízení.¹³⁰ Velmi důležité je užívání piktogramového systému nejen ve škole, ale i doma, proto je nutná spolupráce s rodiči či ostatními členy rodiny. O výuce piktogramů je veden deník, jehož prostřednictvím se rodiče dozvídají o dění ve škole a učitelé zase informace o uživateli z domova. Stejně tak je důležitá informovanost veřejnosti. Osoba využívající komunikační systém s piktogramy by měla být označena např. lístkem či tabulkou s názorným vysvětlením, jak jedinec piktogramy indikuje.¹³¹

¹³⁰ [Srov.] KUBOVÁ, Libuše. *Řeč obrázků: komunikační systém tvořený obrazovými symboly: piktogramy + metodická příručka: volná řada pomůcek pro alternativní komunikaci*. Praha: Parta, 2011. s. 7.

¹³¹ [Srov.] Tamtéž, s. 6.

II. Praktická část

3 Realizace pečetí a pečetních válečků

Podle zadání bakalářské práce tvoří praktickou část čtyři pečetní válečky a jedna pečeť. Pečeť v tomto případě není vnímána jako otisk, nýbrž jako razítkové pečetidlo. Jako výrobní materiály k realizaci jsem zvolila keramiku a sádru. Počet výrobků byl během tvorby navýšen, došlo k realizaci šesti pečetních válečků z keramiky, třech pečetních válečků ze sádry a šesti razítkových pečetidel z keramiky.

V této části práce následují stručné informace o použitých materiálech a popis tvorby a inspirace k tvorbě pečetních válečků a razítkových pečetidel.

3.1 Nástin základních informací o použitých materiálech

Keramika

Pravoslav Rada uvádí, že „slovo „keramika“ vzniklo z řeckého výrazu *kéramos*, který původně znamenal hrnčířskou hlínu. Dnes pod pojmem keramika rozumíme nejen hrnčířské zboží, nýbrž všechny předměty ze zeminy zpevněné vypálením.“¹³² Keramika je rozdělována z hlediska střepe na hrubou a jemnou. Hrubá keramika je zastoupena silným, hrubozrnným, většinou barevným střepem. Jedná se například o žárovzdorné vyzdívky pecí, kanalizační roury, střešní tašky apod. Mezi jemnou keramiku lze zařadit výrobky z keramické hmoty s částicemi menší než 0,05 mm.¹³³ Základní surovinou pro keramiku je hlína, do které je nutné přidat různé přísady, aby se stala vhodným materiálem pro výrobu keramiky. Hlína vzniká zvětráváním živce a jiných hornin. Hlínu lze rozdělit na primární a sekundární. Primární hlína vznikala na jednom místě, nejznámější z nich je kaolín.¹³⁴ Kaolín je možné charakterizovat jako bílou, měkkou, žárovzdornou zeminu, která si svou barvu udrží i po vypálení.¹³⁵ Sekundární hlíny na jednom místě nevznikaly, byly naopak přemísťovány např. větrem, ledovci,

¹³² RADA, Pravoslav. *Keramika*. Ilustroval Aleš KREJČA. Praha: Aventinum, 2007. Výtvarné techniky (Aventinum). s. 7.

¹³³ [Srov.] Tamtéž, s. 7.

¹³⁴ [Srov.] RODWELL, Jenny. *Keramická dílna: 20 jedinečných keramických projektů pro malou domácí dílnu*. Praha: Computer Press, 2003. Tradiční řemesla (Computer Press). s. 10

¹³⁵ [Srov.] RADA, Pravoslav. *Keramika*. Ilustroval Aleš KREJČA. Praha: Aventinum, 2007. Výtvarné techniky (Aventinum). s. 9.

vodou či pohyby země. Řadí se sem jíly.¹³⁶ Jíl lze popsat jako velmi jemnou část zeminy obsahující částice menší než 0,002 mm.¹³⁷

Sádra

Sádru lze označit za univerzální materiál. Její použití je mnohostranné, patří do několika skupin pomocných hmot, jako např. otiskovacích, modelových či formovacích.¹³⁸ Základní surovinou je sádrovec a sádra se získává jeho pálením, při kterém dochází k odstranění vody. Lze rozlišit tři druhy sádry, a to sádru štukatérskou (rychle tuhnoucí), sádru stavební (volně tuhnoucí) a přepálenou (prakticky netuhnoucí). Nejčastěji se využívá rychle tuhnoucí sádra. Nalézá uplatnění nejen při výrobě štuku, který je potřebný ke zhotovení stěn a stropů, izolačních desek, modelů apod.¹³⁹ Sádra opět tvrdne po přidání vody v předepsaném množství (cca 100 g sádry na 60 ml vody), kdy nejprve vytvoří mazlavou hmotu a poté hmotu tvrdou.¹⁴⁰

3.2 Keramické pečetní válečky

Pečetní válečky z keramiky byly zhotoveny v několika rozměrech. S pomocí bambusových tyček jsem vytvořila středové osy. Následovalo zarovnání povrchu a vyrytí jednotlivých motivů. Rozhodla jsem se válečky ponechat neglazované (i z důvodu lepších otisků), proto byly rovnou vypáleny na teplotu 1200°C. Po výpalu následovaly zkušební tisky jak na papír, tak do keramické hlíny.

Popis keramických pečetních válečků

První dva válečky se vztahují k egyptské mytologii, a to k bohu slunce Re. Bůh Re, někdy nazýván Ra, je považován za boha slunce, stvořitele a vládce světa. Patří k nejvyšším a nejznámějším bohům Egypta, proto jsem pro tvorbu válečků

¹³⁶ [Srov.] RODWELL, Jenny. *Keramická dílna: 20 jedinečných keramických projektů pro malou domácí dílnu*. Praha: Computer Press, 2003. Tradiční řemesla (Computer Press). s. 10

¹³⁷ [Srov.] RADA, Pravoslav. *Keramika*. Ilustroval Aleš KREJČA. Praha: Aventinum, 2007. Výtvarné techniky (Aventinum). s. 9.

¹³⁸ [Srov.] Sádra. *Protetická technologie* [online]. Vyšší odborná škola zdravotnická a Střední zdravotnická škola Hradec Králové [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <http://ptc.zshk.cz/vyuka/sadra.aspx>

¹³⁹ [Srov.] KALLAUNER, O. a J. PRELLER. *Studie o sádře*. Praha: Masarykova Akademie Práce, 1922. s. 3

¹⁴⁰ [Srov.] Sádra. *Protetická technologie* [online]. Vyšší odborná škola zdravotnická a Střední zdravotnická škola Hradec Králové [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <http://ptc.zshk.cz/vyuka/sadra.aspx>

zvolila právě jeho. Bohů slunce bylo více, mezi něž patřil Hor, Cherper a Aton. Re vystupoval v několika podobách, přejímal podoby Hora (sokol), Cherpera (scarab) i Atona (koule, zploštělý kotouč), vtěloval se do egyptských králů.¹⁴¹ Bůh Re putoval každý den po obloze ve svých slunečních bárkách. Jeho denní bárka se jmenuje Mandžet a noční Masketet. Na své noční strastiplné cestě v Duatu (skrytý svět nočního slunce) musí Re překonat různé překážky. V Duatu Re nikdy není sám a bere si na pomoc další bohy, např. Hu, Sia, Tefnut, Isis, Hora ad. Největší překážku znamená porážka hada Apófida (Apopa). Výjevy z jeho noční poutě lze spatřit v Údolí králů na stěnách panovnických hrobek.¹⁴² Válečky byly inspirovány denní a noční poutí boha Re. První váleček (viz Příloha III., obr. 1.) znázorňuje boha Re na jeho denní pouti v podobě brouka skaraba. Druhý váleček (viz Příloha III., obr. 2.) zachycuje boha Re při boji s hadem Apopem na jeho noční pouti. Zde se naskytla otázka, jak rozlišit den a noc. Dalo by se říci, že až na rozdílné zobrazení boha Re se noční scéna stala negativem denní scény. To znamená, co bylo v denní scéně vyryto, za účelem vyvolání dojmu světla, bylo v noční scéně naopak ponecháno. Vznikly tak větší plochy, na kterých byla při tisku zachycena barva, což vyvolalo absenci denního světla. Na obou válečcích se objevuje motiv brány. Egypťané rozdělovali den i noc na 12 úseků, jejichž délka se měnila podle ročního období. Brána tedy symbolizuje přechod z jednoho časového úseku do druhého, ve kterém Rea čekala další překážka.

Při tvorbě dalších třech pečetních válečků jsem se inspirovala Mezopotámií, kde se nejdříve na pečetních válečcích objevovaly různé geometrické vzory a tvary. S geometrickými vzory byly vytvořeny dva válečky. Velkou inspirací pro geometrické tvary se pro mě stala zmrzlá voda, která vytváří neobvyklé obrazce. (viz Příloha II., obr. 1, 2) Malý váleček (viz Příloha III., obr. 3) byl vytvořen tak, aby se tiskly plochy, u velkého válečku je tomu naopak. (viz Příloha III., obr. 4) Dalo by se tedy opět říci, že se jeden stal negativem toho druhého. Kromě geometrických tvarů se na mezopotámských válečcích zobrazovala i zvířata. Pro tvorbu dalšího válečku byl vybrán kozoroh v různých polohách. Na válečku se vyskytují tři kozorozi, pro zpestření válečku je jeho horní část geometricky dekorována. (viz Příloha III., obr. 5) Pro šestý váleček jsem opět zvolila motiv zvířete. Tentokrát je na něm vyobrazený pták (viz Příloha III., obr. 6).

¹⁴¹ [Srov.] ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a králové starého Egypta*. 2., upr. vyd. Praha: Brána, 2003. s. 245-246.

¹⁴² [Srov.] TYLDESLEY, Joyce A. *Mýty a legendy starého Egypta*. Ostrava: Domino, 2011. s. 95-104.

3.3 Sádrové pečetní válečky

Pro tvorbu pečetních válečků ze sádry bylo nutné připravit formy pro odlévání. Formy jsem zhotovila z trubek z měkkého PVC ve dvou velikostech o průměrech 4,5 cm a 7 cm. První pokusy dopadly neúspěšně a sádrové odlitky nebylo možné z forem vyndat. Pro snadnější vyndání sádrového odlitku z formy jsem trubky rozřízla podélně, což však zapříčinilo vznik znatelné stopy po podélném řezu a došlo k deformaci přesného tvaru válce. Z tohoto důvodu jsem musela formy sevřít truhlářskými svěrkami, abych dosáhla lepšího tvaru válce. Středová osa byla vytvořena již při odlévání, jako vhodná pomůcka se mi nakonec osvědčilo plastové brčko. Po odlití prvních sádrových válečků nastaly drobné komplikace při rytí motivů, velmi jemné detaily se odštěpovaly. Z tohoto důvodu jsem při dalším odlévání do vody přimíchávala lepidlo značky Herkules pro pevnější strukturu sádry. Všechny motivy na sádrových válečkách byly předkreslovány tužkou a poté vyryty s pomocí linorytových rydel. Bylo nutné rýt s maximální opatrností z důvodu nevratnosti chyby. Pro další zpevnění a ochranu před barvami jsem sádrové válečky přetřela opět lepidlem. Poté následovaly zkušební tisky na papír.

Popis sádrových válečků

Při tvorbě sádrových válečků jsem si kladla otázku, zda by bylo možné je využít i jiným, neobvyklým způsobem. Inspirací pro vytvoření dvou sádrových válečků o průměru 4,5 cm se pro mě staly piktogramy, které doprovázela myšlenka jejich dalšího využití u žáků 2. stupně ZŠ v hodinách českého jazyka. Na prvním válečku jsou vyryty piktogramy znázorňující podstatná jména. Pro různorodost byl vybrán jeden piktogram prostředí, jeden zvířete, jeden osoby a jeden věci. Pro každý druh piktogramu bylo vytvořeno několik skic. Jako výsledné piktogramy jsem vybrala les, zajíce, krále a měsíc. (viz Příloha II., obr. 9) Druhý váleček byl vytvořen s piktogramy znázorňující slovesa, z nichž jsem vybrala slovesa spát, dostat nápad, zpívat a utíkat (viz Příloha II. obr. 10), kterým taktéž předcházelo vytvoření několika skic. Pro třetí váleček jsem využila větší formu o průměru 7 cm. Při výběru motivu jsem zůstala u zobrazení zajíce a na válečku jsou tak vyobrazeny jeho fáze skoku. Pro zdůraznění dynamiky pohybu zajíce jsem vytvořila dekor filmového pásu. (viz Příloha II., obr. 11)

3.4 Keramická razítková pečetidla

Při tvorbě razítkových pečetidel jsem přemýšlela nad volbou jejich tvaru, aby byl co nejpříjemnější pro uchopení jejich uživatelů. Tvar čtyř razítkových pečetidel byl inspirován mezopotámskými pečetidly (viz Příloha III., obr. 12), další dva tvary byly vymyšleny (viz Příloha III., obr. 14). Z důvodu bezpečného používání se na pečetidlech nevyskytují ostré hrany a vše je zaobleno. Povrch razítkových pečetidel je pokryt jemným dekorem geometrických tvarů a linií, kdy se pro mě inspirací stala opět zmrzlá voda a mezopotámská pečetidla. Dvě pečetidla jsem vytvořila se svými iniciály, každé v jiném grafickém provedení. (viz Příloha III., obr. 13, 15) Další tři razítková pečetidla byla vytvořena tak, aby tvořila komplet k pečetním válečkům. Pečetidlo s motivem kozorooha (viz Příloha III., obr. 13) a pečetidlo s motivem boha Re (viz Příloha III., obr. 15) tvoří komplety ke keramickým pečetním válečkům, motiv zajíce (viz Příloha III., obr. 13) zase k sádrovému pečetnímu válečku zobrazujícího fáze skoku zajíce. Na šestém razítkovém pečetidle je vyobrazena kačenka (viz Příloha III., obr. 13). Pečetidla jsem ponechala neglazované a byla vypálena spolu pečetními válečky.

4 Možné využití pečetí a pečetních válečků v praxi

Pečetní válečky, stejně jako razítkové pečetě mají mnohá využití v praxi. Jak již bylo zmiňováno v teoretické části, pro děti předškolního věku mohou sloužit jako pomůcky pro rozvoj a zlepšení jemné motoriky rukou a prstů. Razítkové pečetě mohou posloužit jako osobní značky dětí, které se ještě nedokáží podepsat. Dalším oborem, ve kterém mohou najít své uplatnění, je logopedie, kde mohou být vhodnou pomůckou pro tvorbu obrazového materiálu pro výuku správné výslovnosti hlásek. Sádrové válečky s piktogramy se nechají využít i pro děti vyššího věku, zejména pro děti na 2. stupni základní školy. Pečetní váleček obsahující piktogramy podstatných jmen a pečetní váleček s piktogramy znázorňující slovesa lze využít jako pomůcku při výuce slohu v českém jazyce. Dětem bude otištěn váleček s danými piktogramy a jejich úkolem bude vhodně tyto významy zakomponovat do příběhu či pohádky. Děti budou muset zapojit více tvořivosti, fantazie a představivosti při začlenění těchto slov do textu. Tato tvorba by mohla být určitým zpestřením výuky slohu v českém jazyce. V neposlední řadě je možné pečetní válečky využít jako názornou pomůcku v hodinách dějepisu.

Závěr

Cílem teoretické části práce bylo především seznámení se s pojmy pečeť a pečetní váleček a podání jejich stručné historie vztahující se zejména ke starověku. Na základě získaných poznatků se podařilo pečeť i pečetní váleček jasně definovat. Zjistila jsem, že na pečeť lze nahlížet z více úhlů pohledu. Může označovat jak samotné pečetidlo neboli typář, tak jeho otisk, proto je vždy dobré uvést, v jakém smyslu se o pečetí hovoří. Pečetě a pečetní válečky sehrály v historii kultury starověké Mezopotámie, Sús, Egypta a dalších oblastech důležitou roli. Byly hojně využívány jak při psaní na hliněné destičky, tak při uzavírání různých druhů nádob, ověřování totožnosti osob, sloužily jako ochrana před nekompetentními osobami. Tyto funkce se lišily podle toho, v jaké oblasti byly pečetě a pečetní válečky využívány. Dalším cílem této práce bylo zamyšlení se nad možným využitím pečetí a pečetních válečků v současnosti pro děti předškolního věku. Zkoumání této otázky pro mě bylo velmi přínosné, jak z hlediska získání teoretických informací, tak nových nápadů na pokračování v této práci.

Piktogramy, v dnešní době nezanedbatelné prvky, byly druhou velkou kapitolou této práce. Jejich současné využití je velmi mnohostranné, slouží jako dopravní a turistické značení, najdeme je na cedulkách u oblečení, vyobrazují různé zákazy (např. kouření), udávají směr atd. Piktogramy se zkrátka staly rychlým ukazatelem informací pro všechny bez potřeby čtení. Nejvíce mě zaujalo jejich využití v alternativní a augmentativní komunikaci, kde zprostředkovávají komunikaci osobám, které mají omezenou schopnost mluvy. Jedná se tak o obrázkový komunikační systém.

Praktická část bakalářské práce si kladla za cíl vytvořit čtyři pečetní válečky a jednu pečeť. Jejich počet byl v průběhu tvorby navýšen. Inspirační zdroje jsem čerpala především ze získaných poznatků teoretické části práce, a to nejen ze zemí, kde pečetní válečky a pečetě vznikaly a byly využívány, ale také z piktogramů. Pečetní válečky i razítková pečetidla mohou být využívány pro děti předškolního věku k rozvoji jemné motoriky a mohou se stát i vhodným zdrojem obrázků v logopedické praxi. Během tvorby pečetních válečků vznikla myšlenka jejich dalšího využití, tentokrát pro děti 2. stupně základní školy. Válečky s vyrytými piktogramy mohou posloužit jako neobvyklá pomůcka při psaní slohu

v českém jazyce, kdy zobrazované piktogramy musí do svého příběhu či pohádky zapojit.

Zpracování této bakalářské práce osobně vnímám jako přínosné nejen z hlediska nově získaných teoretických poznatků, ale i z důvodu možného využití pečetí a pečetních válečků v praxi. Na toto téma práce by bylo možné dále navázat, např. zaměřením se na tvorbu pečetí a pečetních válečků jako pomůcek pro tvorbu logopedického obrazového materiálu pro adolescenty, který je v tomto oboru značně absentován.

Seznam použitých zdrojů

Monografické zdroje

1. ABDULLAH, Rayan a Roger HUBNER. *Pictograms, icons & signs: a guide to information graphics*. London: Thames & Hudson, 2006. ISBN 0-500-28635-3.
2. BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5.
3. BENDO VÁ, Petra. *Alternativní a augmentativní komunikace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-508-0.
4. BENDO VÁ, Petra. *Alternativní komunikační techniky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3704-0.
5. BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0246-6.
6. ELIŠKA, Jiří. *Vizuální komunikace - písmo: [historie, terminologie, souvislosti, informace, ukázky]*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, ISBN 80-7204-418-4.
7. FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi*. Ilustroval Birgit FROTSCHER. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2230-6.
8. HLAVÁČEK, Ivan, Rostislav NOVÝ a Jaroslav KAŠPAR. *Vademecum pomocných věd historických*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988.
9. JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: Učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3204-9.
10. KÉKI, Béla, *5000 let písma*, Mladá fronta, 1984, ISBN: 23-083-84.
11. KLENKOVÁ, Jiřina. *Kapitoly z logopedie I*. Brno: Paido, 1996. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-41-9.
12. KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 7. vyd. Praha: SPN, 2005, str. 554
13. KREJČÍK, Tomáš a Jarmila KREJČÍKOVÁ. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
14. KREJČÍK, Tomáš. *Pečeť v kultuře středověku*. Ostrava: Tilia, 1998. Universum (Tilia).
15. KREJČÍKOVÁ, Jarmila a Tomáš KREJČÍK. *Úvod do české sfragistiky*. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků, 1989.

16. KUBOVÁ, Libuše. *Piktogramy: metodická příručka*. Praha: Tech-Market, 1997. ISBN 80-86114-00-7.
17. KUBOVÁ, Libuše. *Řeč obrázků: komunikační systém tvořený obrazovými symboly: piktogramy + metodická příručka: volná řada pomůcek pro alternativní komunikaci*. Praha: Parta, 2011. ISBN 978-80-7320-175-3.
18. LAUDOVÁ, Lucie. Augmentativní a alternativní komunikace. In ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6.
19. MARÁZ, Karel. *Sfragistika: studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7144-5.
20. MILEC, Miroslav. *Občanské pečeti a znamení na pečetích*. 1. vyd. Brno: Ivo Sperát, 2011. ISBN 978-80-904312-6-3.
21. MILEC, Miroslav. *Šlechtické pečeti*. Brno: PhDr. Ivo Sperát, 2011. ISBN 978-80-904312-5-6.
22. NOVÁKOVÁ, Nea, Lukáš PECHA a Furat RAHMAN. *Dějiny Mezopotámie*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-416-0.
23. OPATŘILOVÁ, Dagmar. *Pedagogická intervence v raném a předškolním věku u jedinců s dětskou mozkovou obrnou*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3242-1.
24. PRŮŠOVÁ, Jana. *Vznik a vývoj písma*. Praha: Nakladatelství grafické školy, 2007. ISBN 80-86824-04-7.
25. PŘINOSILOVÁ, Dagmar. *Diagnostika ve speciální pedagogice: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-157-7.
26. RADA, Pravoslav. *Keramika*. Ilustroval Aleš KREJČA. Praha: Aventinum, 2007. Výtvarné techniky (Aventinum). ISBN 978-80-86858-45-6.
27. ROAF, Michael. *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu*. Praha: Knižní klub, 1998. Kulturní atlasy. ISBN 80-7176-755-7.
28. RODWELL, Jenny. *Keramická dílna: 20 jedinečných keramických projektů pro malou domácí dílnu*. Praha: Computer Press, 2003. Tradiční řemesla (Computer Press). ISBN 80-251-0043-x.
29. SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Knižnice sociální pedagogiky.

30. STOKSTAD, Marilyn, David CATEFORIS a Stephen ADDISS. *Art history*. Rev. 2nd ed. Spojené státy americké: Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2005. ISBN 0-13-145527-3.
31. TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-22338-9.
32. TYLDESLEY, Joyce A. *Mýty a legendy starého Egypta*. Ostrava: Domino, 2011. ISBN 978-80-7303-664-5.
33. VAN DE MIEROOP, Marc. *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.* Praha: Academia, 2010. Orient (Academia). ISBN 978-80-200-1832-8.
34. VITÁSKOVÁ, Kateřina. Využití logopedických pomůcek a přístrojů u jedinců s narušenou komunikační schopností k rozvoji jejich komunikace. In LUDÍKOVÁ, Libuše a Zdeňka KOZÁKOVÁ. *Specifika komunikace s osobami se speciálními vzdělávacími potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3094-2.
35. ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a králové starého Egypta*. 2., upr. vyd. Praha: Brána, 2003. ISBN 80-7243-194-3.

Elektronické zdroje

36. COLLON, Dominique and Margaret SAX. *Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum. Cylinder Seals IV. The Second Millennium BC (continued from Cylinder Seals III.)*. The British Museum [online]. [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: http://www.britishmuseum.org/research/research_projects/complete_projects/cylinder_seals_iv.aspx
37. Cylinder seal - Wikipedia. [online]. Copyright © 1993 College Art Association. [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Cylinder_seal
38. NOVÁČKOVÁ, Kateřina. Piktogram revival (poznámky k isotypu). *Designul* [online]. Bratislava: Slovenské centrum dizajnu, 2008, **XIV**(1) [cit. 2017-03-23]. ISSN 1335-034x. Dostupné z: <http://www.library.sk/arl-scd/sk/csg/?repo=scdrepo&key=11804816935>
39. Pictograph. Collins Dictionaries [online]. [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/pictograph#pictograph_1
40. PORADA, Edith. *Why Cylinder Seals? Engraved Cylindrical Seal Stones of the Ancient Near East, Fourth to First Millennium B.C.* [online]. [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3045984?seq=1#page_scan_tab_contents

41. Sádra. *Protetická technologie* [online]. Vyšší odborná škola zdravotnická a Střední zdravotnická škola Hradec Králové [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <http://ptc.zshk.cz/vyuka/sadra.aspx>
42. Tvorba piktogramu. *Mendelova univerzita v Brně* [online]. [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=13696

Seznam příloh

Přílohy I. Obrazový materiál k teoretické části

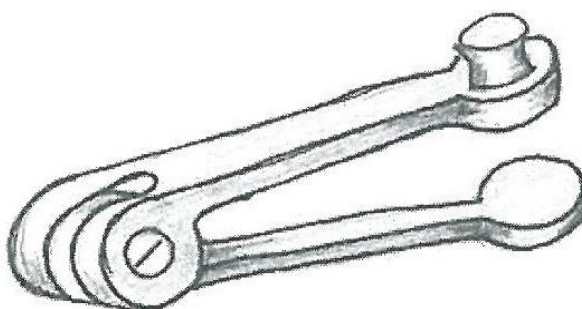
Přílohy II. Obrazová materiál k praktické části

Přílohy III. Fotodokumentace praktické části

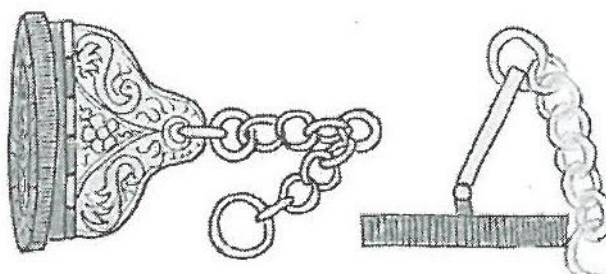
Přílohy I. Obrazový materiál k teoretické části

Obr. 1: Dutá hliněná koule s "žetony" (symbolickými značkami) ze Sús.

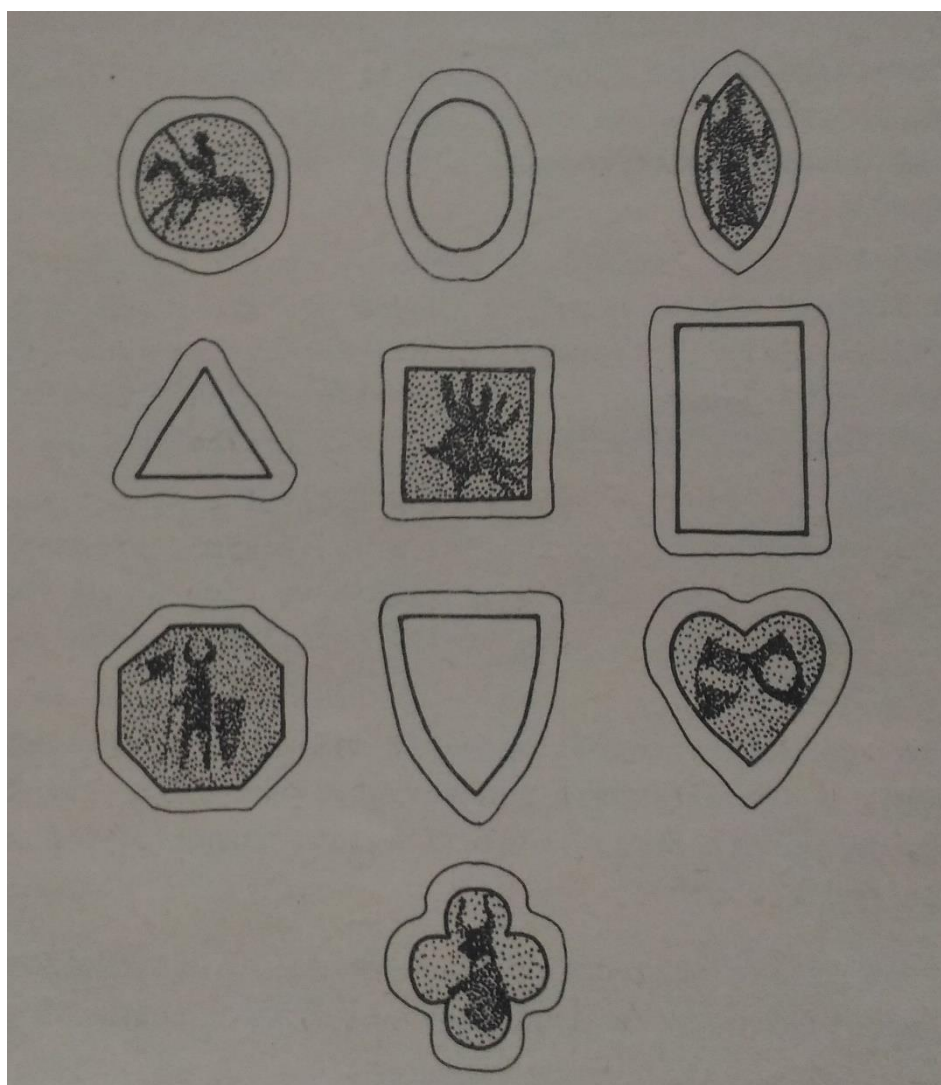
Obr. 2: Železný typář jako kleště na oplatkové pečetě

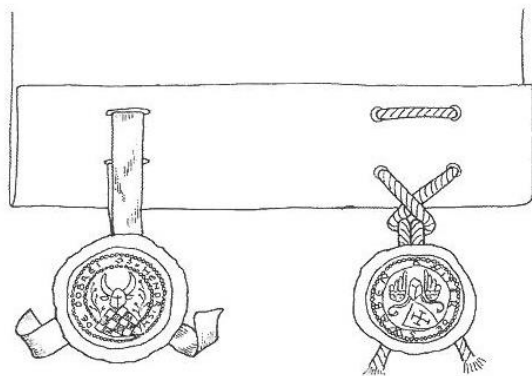
Obr. 3: Typář s křídélkem na řetízku

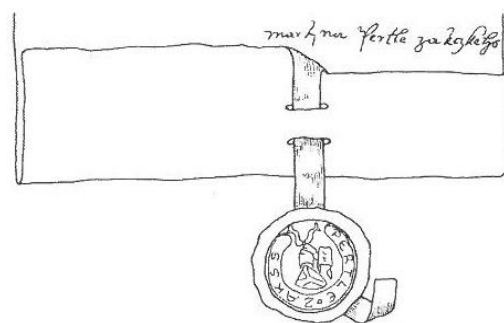
Obr. 4: Otisk pečetního válečku z urucké doby (kolem 3300 př. n. l.), 5,4 x 4,5 cm

Obr. 5: Tvary pečetí - kulatý, oválný, špičatě oválný, trojúhelníkový, čtvercový, obdélníkový, osmiboký, štítovitý, srdcovitý, čtyřlíst

Obr. 6: Přivěšené pečete

Obr. 7: Zavěšená pečet

	obloha	+	voda	=	děšť
	oko	+	voda	=	pláč
	ústa	+	voda	=	pít
	ústa	+	chleba	=	jíst
	pták	+	vejce	=	rodit

Obr. 8: Klínové písmo - spojování znaků

dům	zeď	schody	cesta	město	země	hora	poušť cizina
nebe	noc	slunce čas	měsíc	hvězda hodina	měsíc	obzor	vycházet
hlava	obličej	oko	vidět	plakat	ústa	paže	noha
voda	průplav	moře	ostrov	strom	rostlina	pole	záplava
muž	žena	lidé	dítě	ctihodný	zemřelý	voják	nepřítel
stavět	nosit	hlídat	jíst pít mluvit myslit	bit	padnout	velký	starý

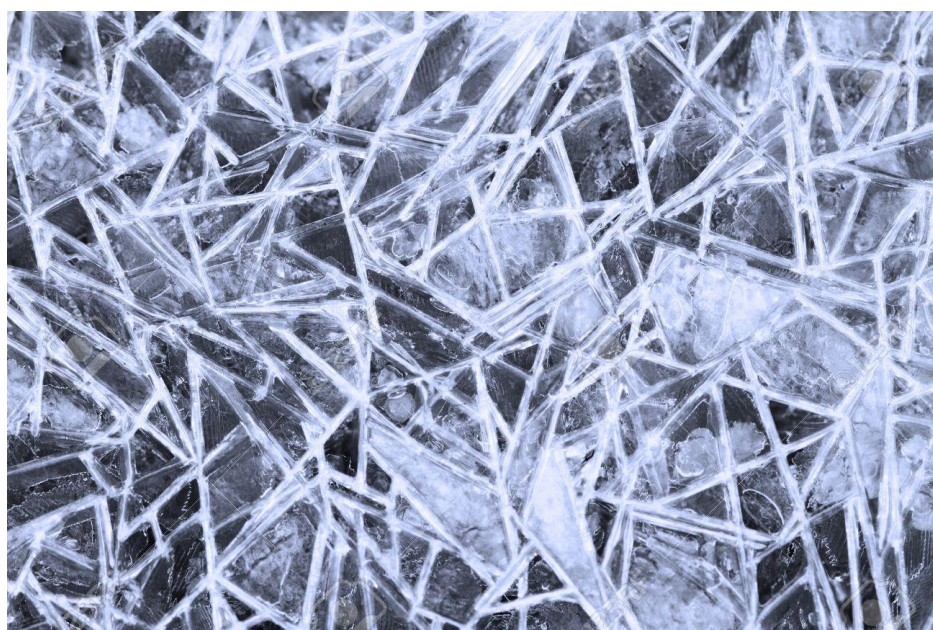
Egyptské hieroglyfy

Obr. 9: Egyptské hieroglyfy

Přílohy II. Obrazový materiál k praktické části

Obr. 1: Zmrzlá voda I

Obr. 2: Zmrzlá voda II

Obr. 3: Sumerská pečetidla

Přílohy III. Fotodokumentace praktické části

Obr. 1: Přípravné skici

Obr. 2: Keramický váleček I –
bůh Re na denní pouti

Obr. 3: Keramický váleček
II – bůh Re na noční pouti

Obr. 4: Keramický váleček III –
geometrický tvar

Obr. 5: Keramický váleček
IV – geometrický tvar

Obr. 6: Keramický váleček V
- kozoroh

Obr. 7: Keramický váleček VI
- pták

Obr. 8: Všechny keramické válečky

Obr. 9: Sádrový váleček I – piktogramy (podstatná jména)

Obr. 10: Sádrový váleček II – piktogramy (slovesa)

Obr. 11: Sádrový váleček III – fáze skoku zajíce

Obr. 12: Razítková pečetidla I/1

Obr. 13: Razítková pečetidla I/2

Obr. 14: Razítková pečetidla II/1

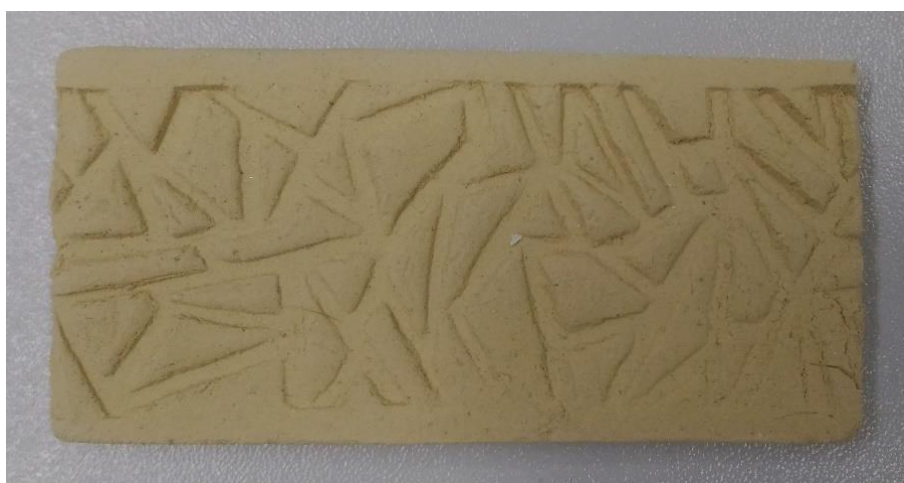
Obr. 15: Razítková pečetidla II/2

Obr. 16: Keramický váleček I – tisk do hlíny

Obr. 17: Keramický váleček II – tisk do hlíny

Obr. 18: Keramický váleček III – tisk do hlíny

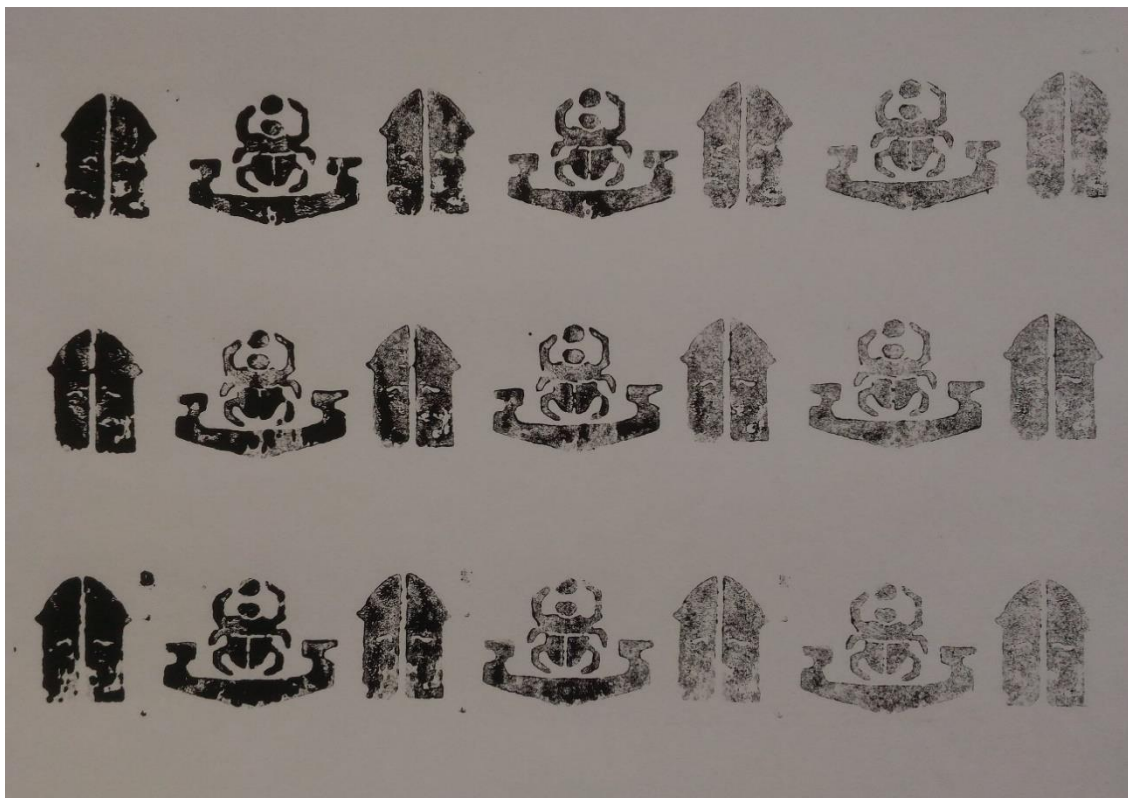
Obr. 19: Keramický váleček IV – tisk do hlíny

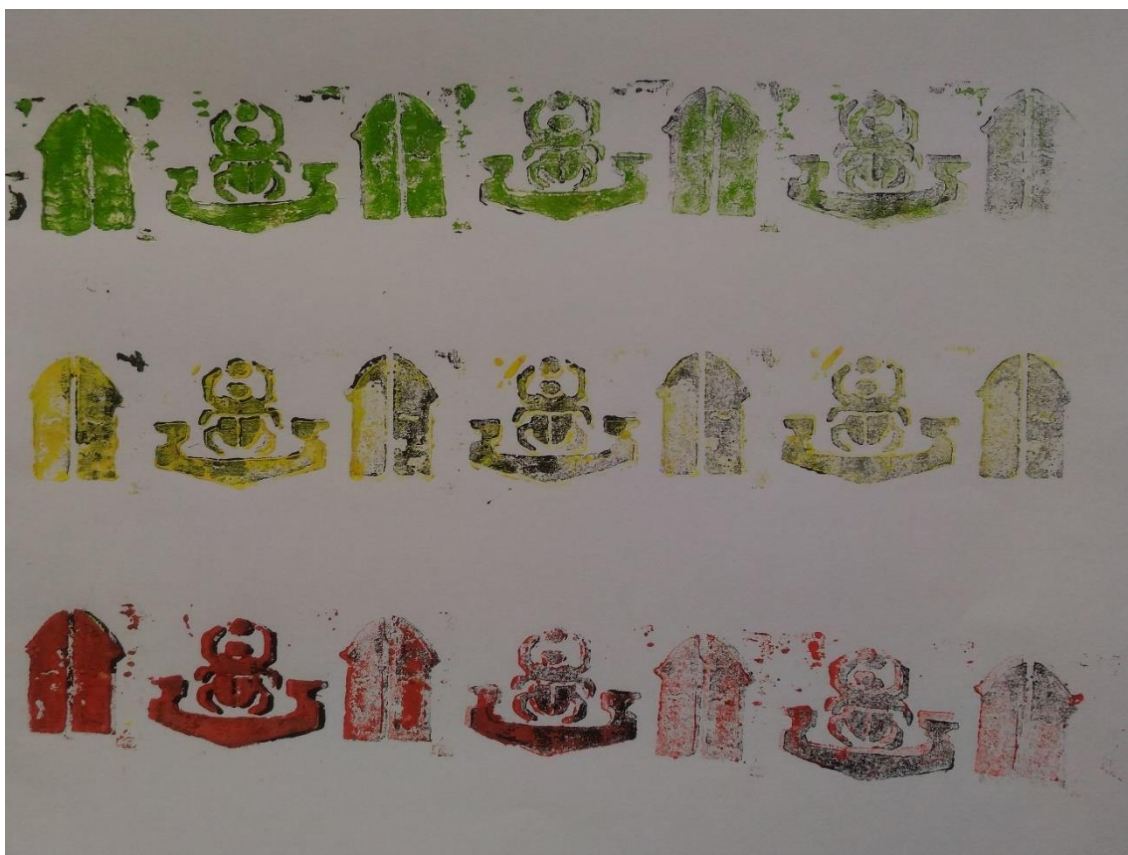
Obr. 20: Keramický váleček V – tisk do hlíny

Obr. 21: Keramický váleček VI – tisk do hlíny

Obr. 22: Keramický váleček I – tisk na papír 1

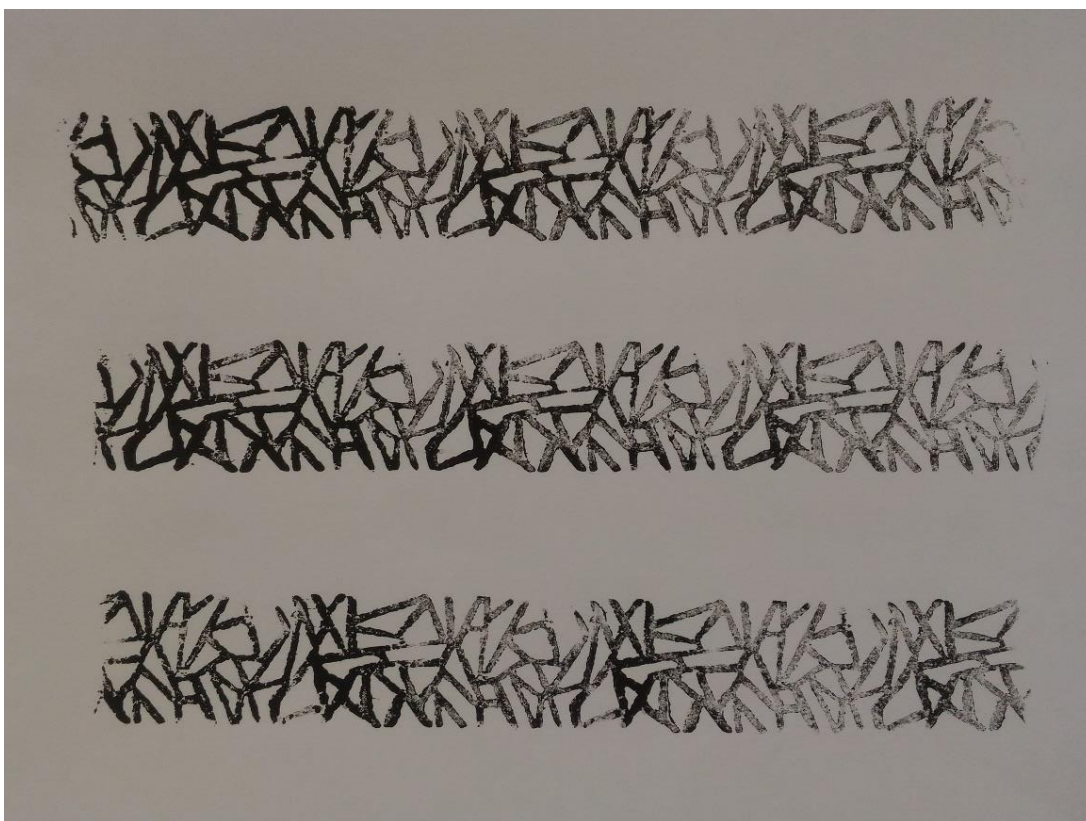
Obr. 23: Keramický váleček I – tisk na papír 2

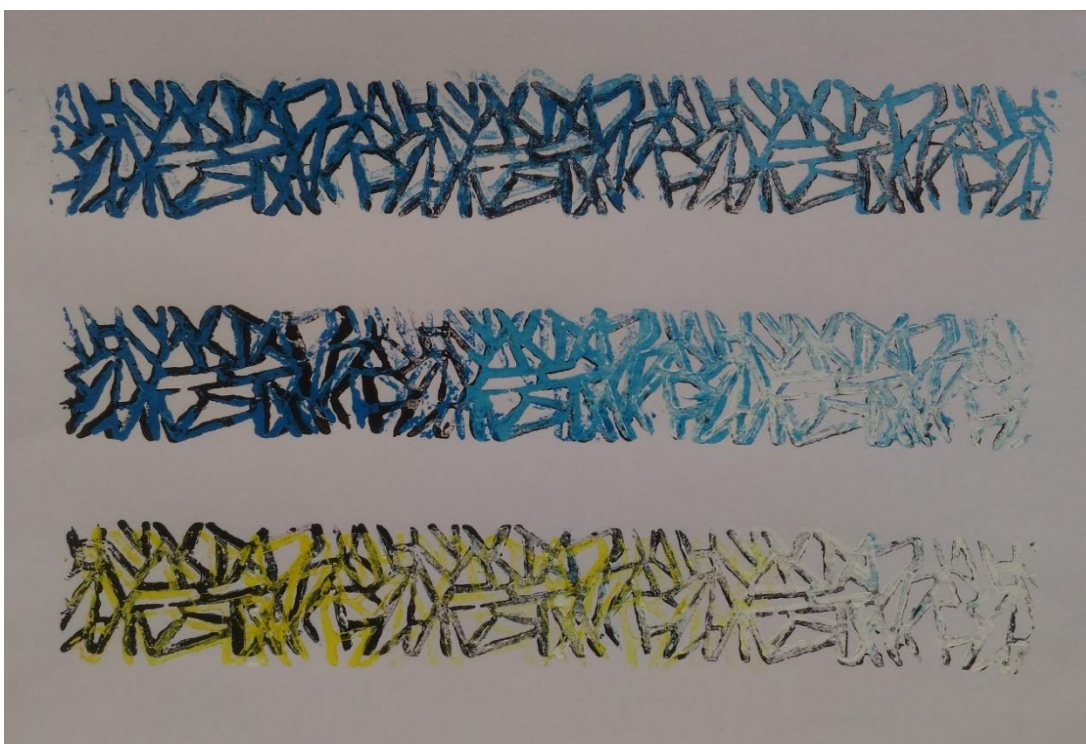
Obr. 24: Keramický váleček II – tisk na papír 1

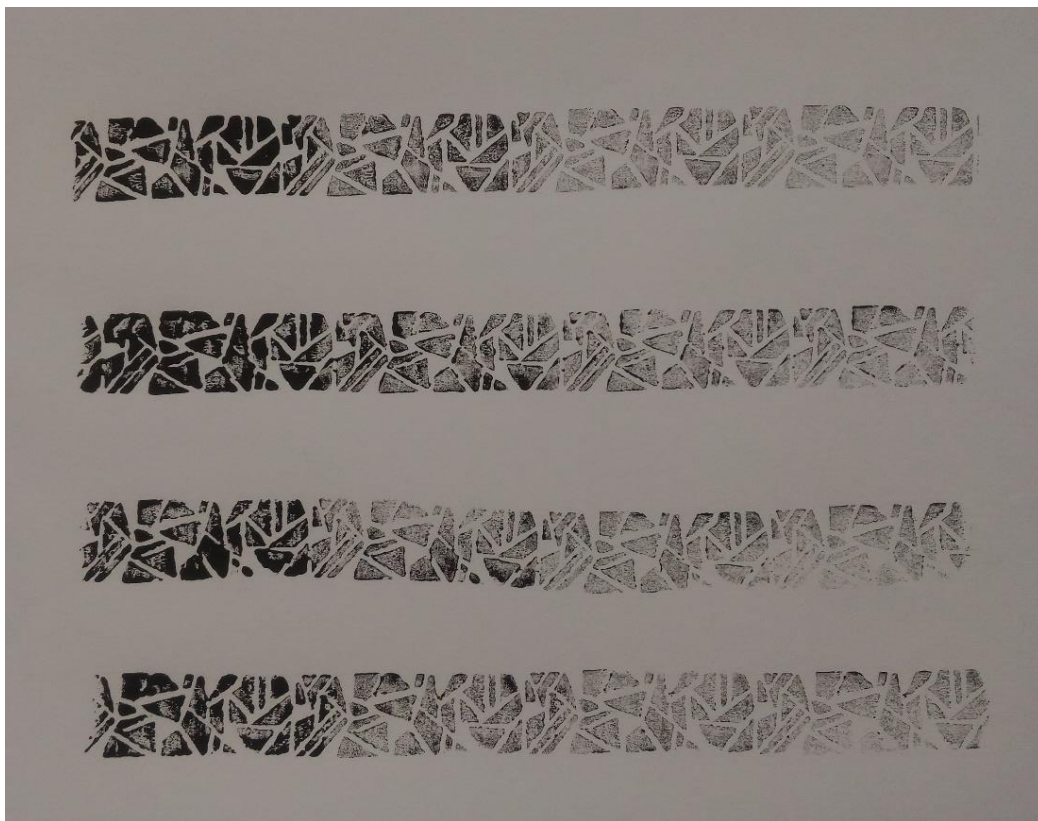
Obr. 25: Keramický váleček II – tisk na papír 2

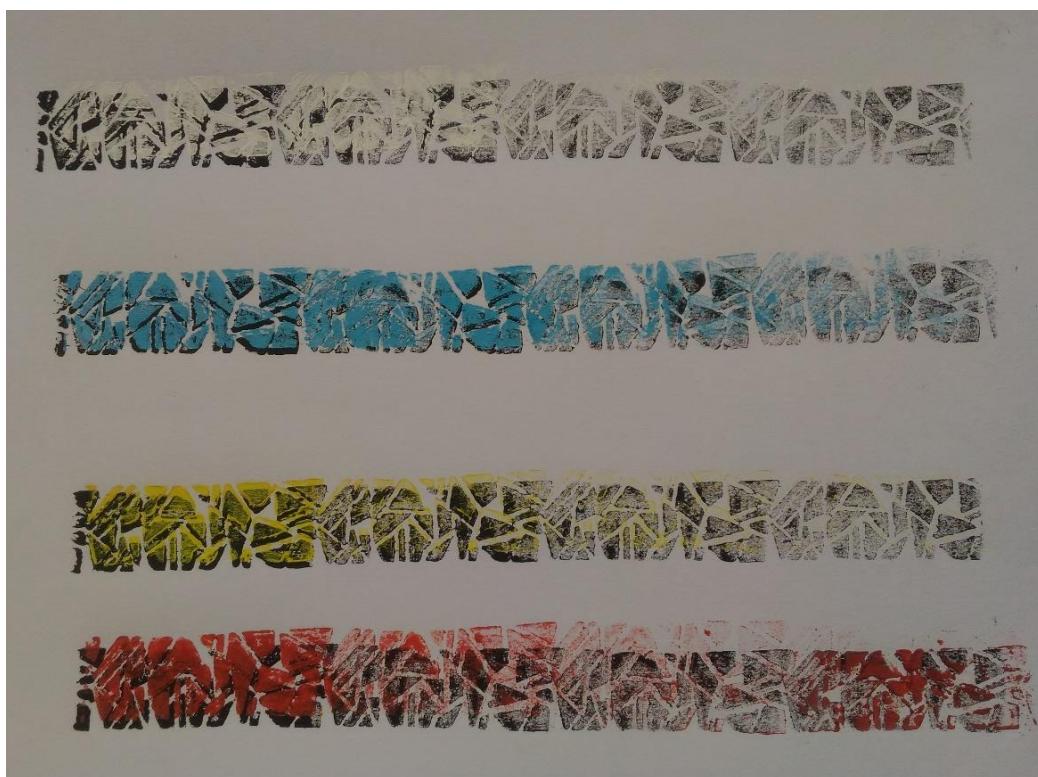
Obr. 26: Keramický váleček III – tisk na papír 1

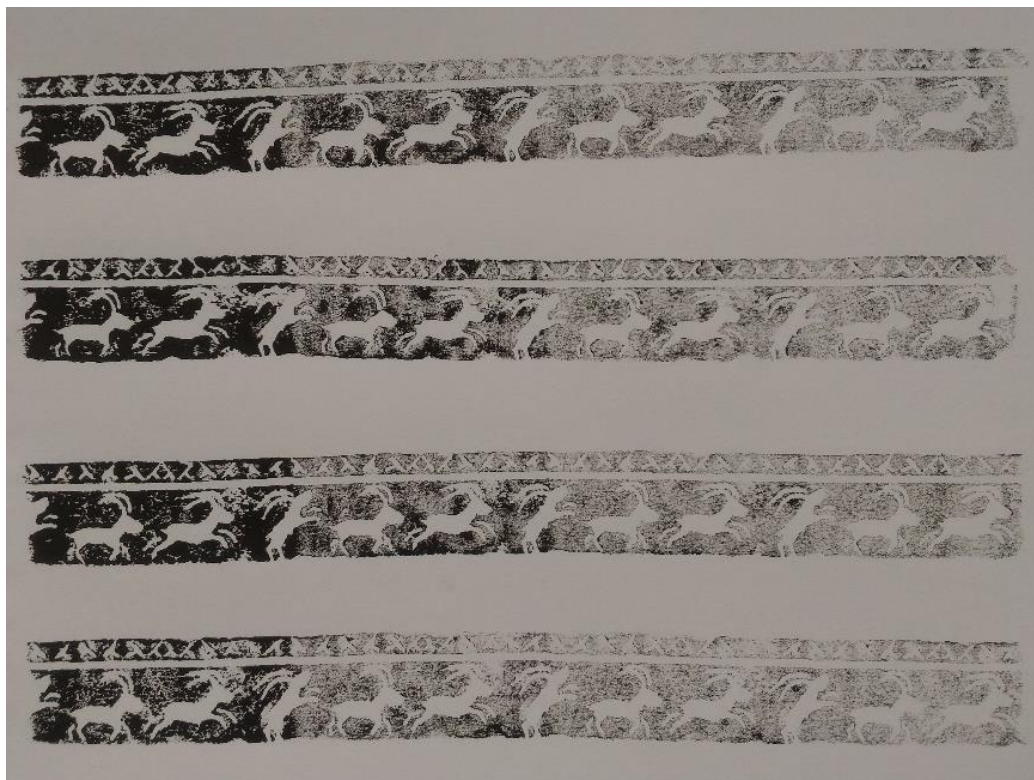
Obr. 27: Keramický váleček III – tisk na papír 2

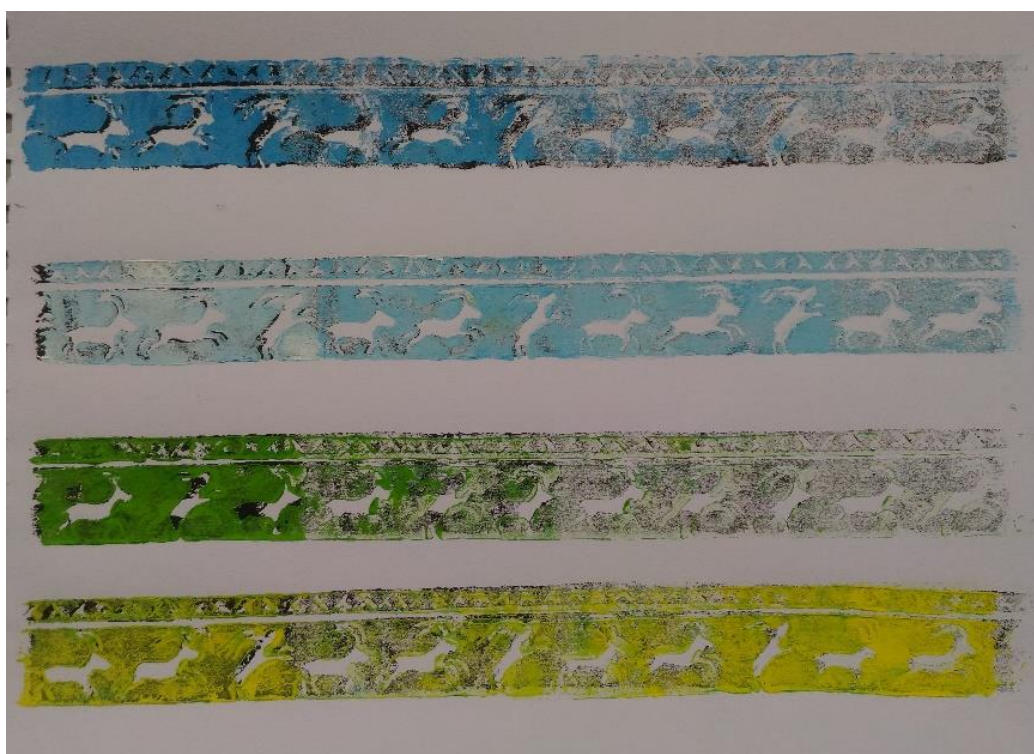
Obr. 28: Keramický váleček IV – tisk na papír 1

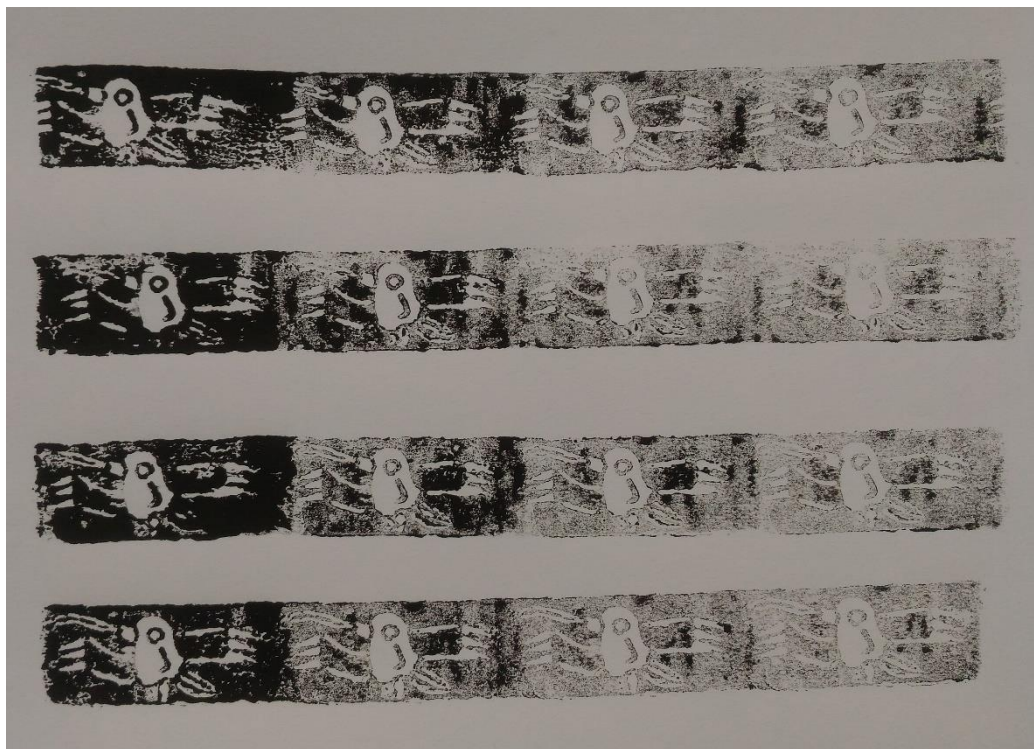
Obr. 29: Keramický váleček IV – tisk na papír 2

Obr. 30: Keramický váleček V – tisk na papír 1

Obr. 31: Keramický váleček V – tisk na papír 2

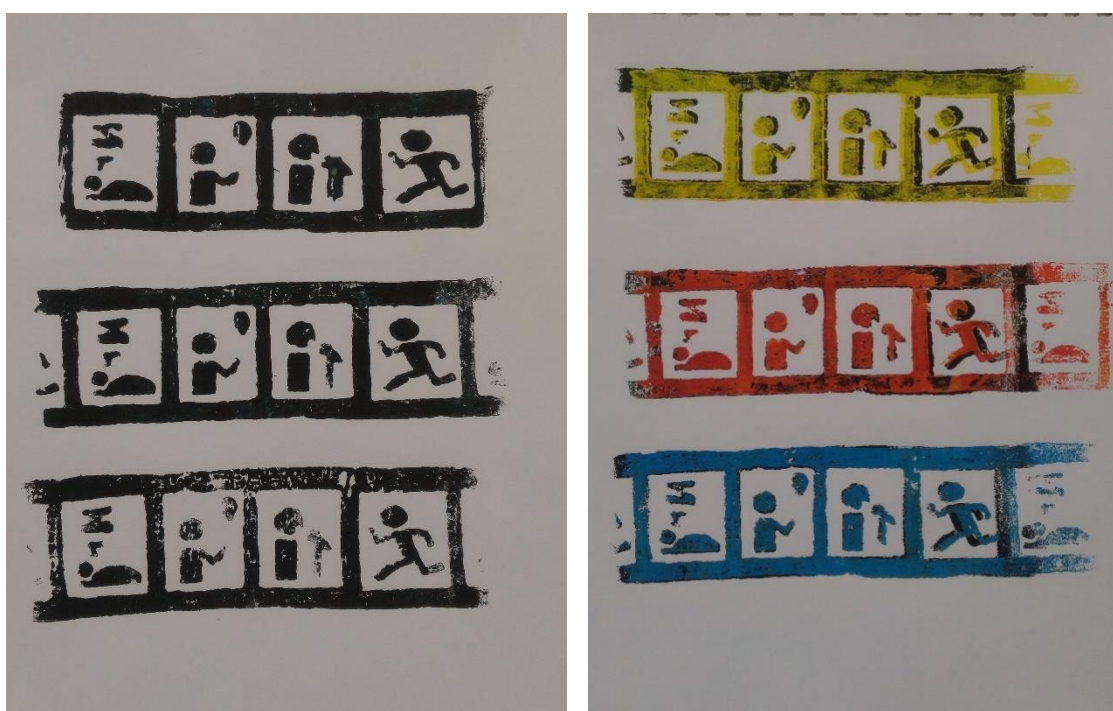
Obr. 32: Keramický váleček VI – tisk na papír 1

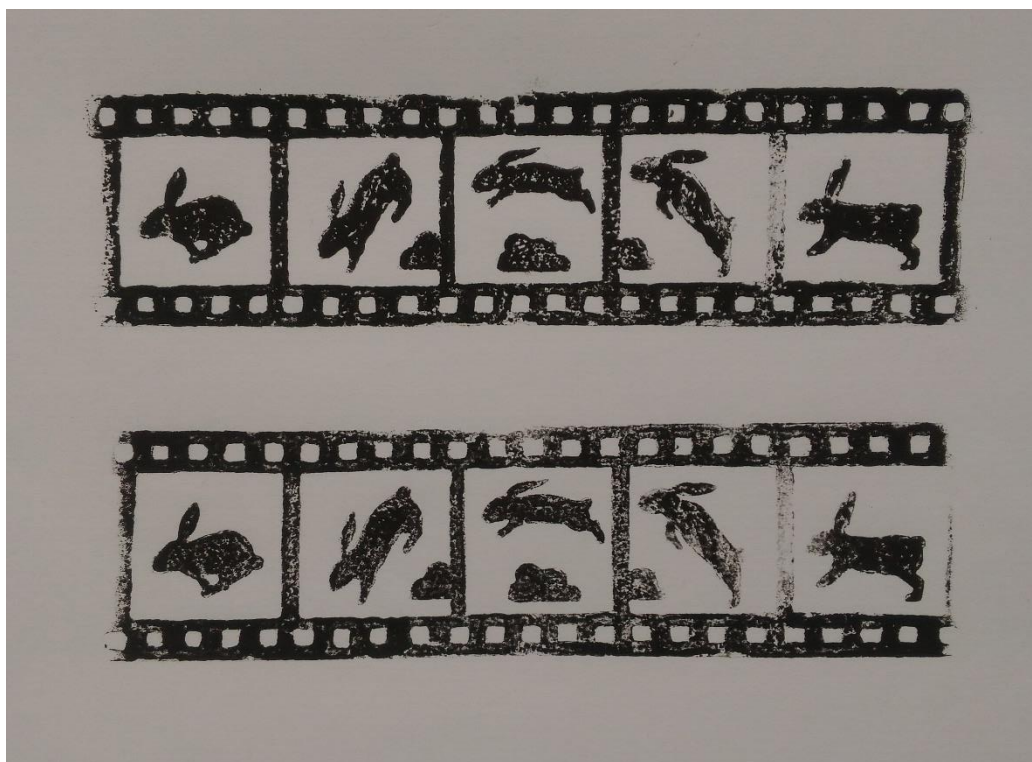
Obr. 33: Keramický váleček VI – tisk na papír 2

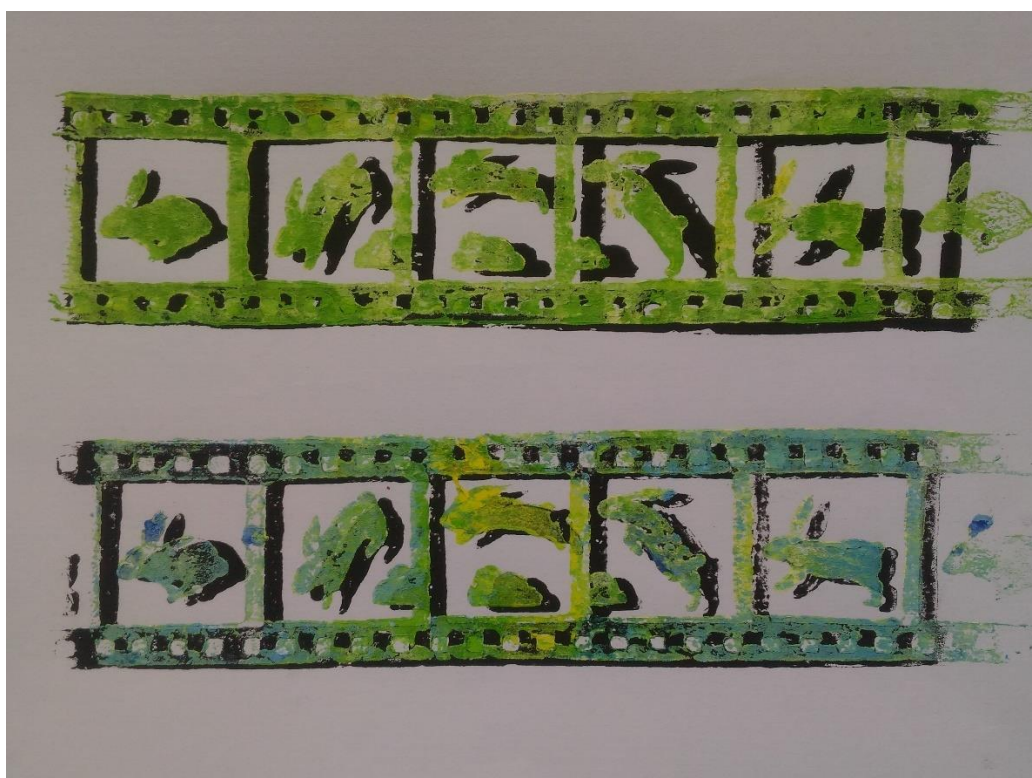
Obr. 34: Sádrový váleček I – tisk na papír 1, 2

Obr. 35: Sádrový váleček II – tisk na papír 1, 2

Obr. 36: Sádrový váleček III – tisk na papír 1

Obr. 37: Sádrový váleček III – tisk na papír 1

Obr. 38: Razítková pečetidla – tisk na papír

Zdroje příloh

Přílohy I

Obr. 1: ROAF, Michael. *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu*. Praha: Knižní klub, 1998. Kulturní atlasy. ISBN 80-7176-755-7.

Obr. 2-3: MILEC, Miroslav. *Občanské pečeti a znamení na pečetích*. Brno: PhDr. Ivo Sperát, 2011. ISBN 978-80-904312-6-3.

Obr. 4: ROAF, Michael. *Svět staré Mezopotámie a starověkého Blízkého východu*. Praha: Knižní klub, 1998. Kulturní atlasy. ISBN 80-7176-755-7.

Obr. 5: KREJČÍKOVÁ, Jarmila a Tomáš KREJČÍK. *Úvod do české sfragistiky*. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků, 1989.

Obr. 6-7: MILEC, Miroslav. *Šlechtické pečeti*. Brno: PhDr. Ivo Sperát, 2011. ISBN 978-80-904312-5-6.

Obr. 8-9: PRŮŠOVÁ, Jana. *Vznik a vývoj písma*. Praha: Nakladatelství grafické školy, 2007. ISBN 80-86824-04-7.

Přílohy II

Obr. 1: [online] [2017-04-22]
https://cz.123rf.com/photo_16913205_b%C3%AD1%C3%A1-led-zmrzl%C3%A1-voda-p%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD-pozad%C3%AD.html?fromid=STJkRDV4R2hwREdaNUhrZTA4UXVidz09

Obr. 2: [online] [2017-04-22] https://cz.123rf.com/photo_17432253_blue-ice-frozen-water-natural-background.html?fromid=WGZmRmJUd0h1VVJQakpXSTd6STM0UT09

Obr. 3: [online] [2017-04-22]
http://www.sadighgallery.com/44979_SUMERIAN_SEALS